

Piotr Chrobak

Uniwersytet Szczeciński

Analiza wyborów samorządowych na Pomorzu Zachodnim w latach 1990–2010

STRESZCZENIE W artykule dokonano analizy politologicznej preferencji wyborczych mieszkańców Pomorza Zachodniego w latach 1990–2010 podczas wyborów samorządowych. Autor zaprezentował, jak kształtowały się zachowania wyborcze we wszystkich pięciu miastach prezydenckich interesującego go regionu od momentu utworzenia samorządu terytorialnego w 1990 roku. Następnie od elekcji z 1998 roku analiza została poszerzona o wyniki wyborów do rad powiatów i do Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego. Z kolei od wyborów z 2002 roku w badaniach uwzględniono rezultaty bezpośrednich wyborów prezydentów miast. Aby lepiej zrozumieć zachodzące zmiany preferencji politycznych oraz specyfikę regionu Zachodniopomorskiego, w tekście podano także najważniejsze wyniki wyborów parlamentarnych oraz wyborów prezydenta RP. Ponadto w artykule przebadano zmiany frekwencji wyborczej oraz przeanalizowano zainteresowanie mediów lokalnych wyborami samorządowymi. Badania dotyczyły m.in. tego, które z wyborów – do rady miasta, prezydenta miasta czy do Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego – wzbudzały największe zainteresowanie mediów. Na koniec przeanalizowano zmiany, jakie zaszły w technice promocji politycznej w pierwszym dwudziestolecu istnienia III RP.

SŁOWA KLUCZOWE

WYBORY SAMORZĄDOWE,
SYSTEM PARTYJNY RP,
WYBORY PARLAMENTARNE

Preferencje wyborcze

Utworzenie samorządu terytorialnego w III RP było jednym z elementów procesu demokracji państwa. Miało doprowadzić do decentralizacji władzy państwowej poprzez przekazanie części zadań, środków oraz kompetencji przez organy władz centralnych państwa do nowo powstałych organów władz samorządowych, w których zasiadali przedstawiciele poszczególnych społeczności lokalnych, wybrani w demokratycznych wyborach. Jednocześnie zaangażowanie społeczności lokalnych poprzez bierny oraz czynny udział w wyborach miało przyczynić się do budowy społeczeństwa obywatelskiego (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95; Chrobak 2014e: 53–57).

Jeśli chodzi o wyniki pierwszych wyborów samorządowych z 27 maja 1990 roku, to zwycięstwo Komitetów Obywatelskich zakładanych przez „Solidarność” było odzwierciedleniem preferencji politycznych Polaków w skali kraju. Transformacja ustrojowa zapoczątkowała wiele zmian na polskiej scenie politycznej. Zdecydowany sukces wyborczy „Solidarności” w czerwcu 1989 roku i przemiany polityczne z nim związane spowodowały, że rok później Komitety Obywatelskie „Solidarności” z bezwzględną przewagą zdominowały pierwsze rady gmin. Wspomniane komitety zwyciężyły we wszystkich pięciu analizowanych miastach prezydenckich Pomorza Zachodniego: Szczecinie¹, Koszalinie², Świnoujściu³, Stargardzie Szczecińskim⁴ oraz w Kołobrzegu⁵. Przy tak wysokiej popularności „Solidarności” komitety innych formacji politycznych miały niewielkie szanse na zdobycie mandatu. Także pierwsze sejmiki samorządowe – Sejmik Samorządowy Województwa Szczecińskiego oraz Sejmik Samorządowy Województwa Koszalińskiego – zostały zdominowane przez delegatów związanych z „Solidarnością” (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 96; Chrobak 2010b: 115–116; 2014e: 53–94; 2014f: 125–126).

Zmiana preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców Pomorza Zachodniego odnośnie do wyborów samorządowych w analizowanych miastach nastąpiła dość szybko, bo już podczas wyborów na następną kadencję 19 czerwca 1994 roku. Wówczas

¹ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miasta Szczecina: 1) Obywatelski Komitet Porozumiewawczy Ziemi Szczecińskiej „Solidarność” – 52 mandaty; 2) „Sojusz na rzecz Szczecina” – 4 mandaty; Forum Demokratyczne – 3 mandaty; 4) „Alternatywa 90” – 1 mandat. Źródło: Dziennik Urzędowy Województwa Szczecińskiego, nr 15, poz. 212 z 28 maja 1990 roku.

² Wyniki zwycięskich komitetów do Rady Miejskiej w Koszalinie: 1) Komitet Obywatelski „Solidarność” w Koszalinie – 27 mandatów; 2) SdRP – 5 mandatów; 3) Sojusz Demokratyczny SD-PAX-PSL – 3 mandaty; 4) Samorząd Mieszkańców Dzielnicy „Przylesie” – 3 mandaty; 5) Stowarzyszenie na rzecz Indywidualnej Przedsiębiorczości – 2 mandaty; 6) Samorządu Osiedli „Morskie”, „Na Skarpie”, „Tysiąclecia” – 2 mandaty; 7) Stowarzyszenie Inicjatyw Regionalnych w Koszalinie – 1 mandat; 8) Niezależny Komitet Wyborczy „Rokosowo” – 1 mandat; 9) Komitet Wyborczy Osiedla „Bukowe” – 1 mandat. Źródło: Załącznik nr 3 do Obwieszczenia Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Koszalinie z dnia 28 maja 1990 roku.

³ Komitety, które uzyskały swoją reprezentację w Radzie Miasta Świnoujścia: 1) Okręgowy Obywatelski Komitet Porozumiewawczy „Solidarność” – 18 mandatów; 2) „Świnoujski Komitet Obywatelski” – 11 mandatów; 3) „Społeczny Obywatelski Komitet Wyborczy” – 2 mandaty; 4) „Samorząd Mieszkańców Świnoujścia Komitet Osiedlowy nr 3” – 1 mandat. Źródło: Dziennik Urzędowy Województwa Szczecińskiego, nr 15, poz. 212 z 28 maja 1990 roku.

⁴ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim: 1) OKP Solidarność, NSZZ Solidarność, PSL Solidarność, NSZZ Solidarność RI – 32 mandaty; 2) Kontakt 90 – 2 mandaty; 3) PSL – 1 mandat; 4) „Niezależni” – 1 mandat. Źródło: Dziennik Urzędowy Województwa Szczecińskiego, nr 15, poz. 212 z 28 maja 1990 roku.

⁵ Komitety, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Rady Miejskiej w Kołobrzegu: 1) Komitet Obywatelski „Solidarność” – 27 mandatów; 2) Stowarzyszenie „Wisła-Odra” – 2 mandaty; 3) Chrześcijańsko-Demokratyczne Stronnictwo Pracy – 1 mandat; 4) Polska Partia Zielonych – 1 mandat; 5) komitet Grzegorza Tomczyka – 1 mandat. Źródło: Obwieszczenie Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Koszalinie z dnia 28 maja 1990 roku.

to w Szczecinie⁶, Koszalinie⁷, Świnoujściu⁸ oraz Stargardzie Szczecińskim⁹ zwycięstwo odniósł Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD). Natomiast w Kołobrzegu¹⁰ komitet SLD – Porozumienie Lewicy Ludowo-Demokratycznej – znalazł się na drugiej pozycji, a komitet Kołobrzesci SLD zajął miejsce czwarte. Z kolei zwycięzcą został komitet Kołobrzescie Forum Samorządowe. Gorszy wynik lewicy w Kołobrzegu mógł być spowodowany tym, że w wyborach udział brały dwa komitety lewicowe, zawierające w nazwie skrót „SLD”, co doprowadziło do tzw. rozmycia się głosów.

Powodów zmian preferencji politycznych można się doszukiwać zarówno w skali kraju, jak i lokalnej. Odnośnie do skali ogólnopolskiej, to wydarzenia, jakie miały miejsce w czasie pierwszej kadencji samorządowej na krajowej scenie politycznej, mogły się przyczynić do osłabienia wizerunku formacji wywodzących się z „Solidarności”, jednocześnie wzmacniając lewą stronę sceny politycznej. Należy zauważyć, że pierwsze powszechne wybory prezydenta RP (I tura odbyła się 25 listopada, a ponowne głosowanie 9 grudnia) w 1990 roku, w których zwyciężył Lech Wałęsa, doprowadziły do pierwszego tak poważnego podziału w obozie „Solidarności”. Linia podziału przebiegała pomiędzy zwolennikami Lecha Wałęsy a Tadeusza Mazowieckiego (Dz.U. 1990, nr 83, poz. 483; Dz.U. 1990, nr 85, poz. 499 i 500; Chrobak 2010b: 116–117; 2013b: 225–239). Następnie w wyniku pierwszych w pełni demokratycznych wyborów parlamentarnych z 27 października 1991 roku doszło do dużego rozdrobnienia Sejmu RP (gdyż przepisy ordynacji wyborczej sprzyjały fragmentaryzacji sceny politycznej), w którym swoją reprezentację uzyskało aż 29 komitetów, w tym 11 komitetów wprowadziło za ledwie po jednym przedstawicielu (M.P. 1991, nr 41, poz. 288; M.P. 1991, nr 41, poz. 287; Chrobak 2010a: 54–56; 2010b: 117–118). Problem z zawiązaniem stabilnej koalicji sprawującej władzę w Sejmie RP związany był ze zbyt dużą liczbą formacji politycznych. Ponadto tzw. wojna na górze ogłoszona przez L. Wałęsę w czasie kampanii prezydenckiej utrwaliła podziały wśród formacji wywodzących się z „Solidarności”. Jednocześnie zwiększała się konsolidacja na lewej stronie sceny politycznej. Swoją pozycję

⁶ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miasta Szczecina: 1) SLD – 21 mandatów; 2) Unia Wolności – 16 mandatów; 3) Szczecińskie Porozumienie Samorządowe – 11 mandatów; 4) Bezpartyjny Blok Wspierania Reform – 5 mandatów; 5) Samorządy Osiedlowe – 4 mandaty; 6) Liga Zachodniopomorska w Szczecinie – 3 mandaty. Źródło: Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborów: województwo szczecińskie, s. 40–42.

⁷ Wyniki zwycięskich komitetów do Rady Miejskiej w Koszalinie: 1) Porozumienie Wyborcze SLD – 17 mandatów; 2) Forum Samorządowe Nasz Koszalin – 11 mandatów; 3) Unia Wolności – 9 mandatów; 4) Liga Samorządnych Mieszkańców – 5 mandatów; 5) Komitet Wyborczy Rokosowo – 1 mandat; 6) Stowarzyszenie na rzecz Przedsiębiorczości – 1 mandat; 7) Unia Pracy – 1 mandat. Źródło: Dziennik Urzędowy Województwa Koszalińskiego, poz. 52, nr 13 z 5 lipca 1994 roku; Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborów: województwo koszalińskie, s. 32–33.

⁸ Komitety, które uzyskały swoją reprezentację w Radzie Miasta Świnoujścia: 1) SLD – 10 mandatów; 2) Forum Niezależnych – 9 mandatów; 3) Bezpartyjny Komitet Wyborczy „Ster” – 5 mandatów; 4) Komitet Wyborczy Prawicy „Rozwój i Pracowistość” – 4 mandaty; 5) PSL – 2 mandaty; 6) Komitet Wyborczy Forum Uczciwych i Życzliwych „Latarnik” – 1 mandat; 7) Lista Grygierca – 1 mandat. Źródło: Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborów: województwo szczecińskie, s. 43–44.

⁹ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim: 1) SLD – 16 mandatów; 2) Ponadpartyjne Forum Prawicowe – 6 mandatów; 3) Koalicja Wyborcza UW, Sojuszu Ludowo-Chrześcijańskiego i Bezpartyjnych – 6 mandatów; 4) Komitet Wyborczy Forum Przedsiębiorczości – 4 mandaty; 5) Niezależni Inicjatywa Obywatelska – 3 mandaty; 6) PSL – 1 mandat. Źródło: Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborów: województwo szczecińskie, s. 42–43.

¹⁰ Komitety, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Rady Miejskiej w Kołobrzegu: 1) Kołobrzescie Forum Samorządowe – 12 mandatów; 2) SLD – Porozumienie Lewicy Ludowo-Demokratycznej – 8 mandatów; 3) Komitet Wyborczy Mieszkańcy Kołobrzegu – 5 mandatów; 4) Kołobrzesci SLD – 3 mandaty; 5) Kołobrzescie Rzemiosło i Towarzystwo Oświatowe – 2 mandaty; 6) Niezależny Komitet „Przewietrzyć Kołobrzeg” (Samorząd Os.) – 1 mandat; 7) Międzyzakładowy Komitet Wyborczy – 1 mandat. Źródło: opracowanie własne na podstawie: Dziennik Urzędowy Województwa Koszalińskiego, poz. 52, nr 13 z 5 lipca 1994 roku; Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborów: województwo koszalińskie, s. 33–34.

wzmacniała SdRP, poprzez budowanie koalicji pod nazwą SLD. Także pierwsze lata transformacji ustrojowej spowodowały, że rządy m.in. Tadeusza Mazowieckiego oraz jego następców musiały zmierzyć się z trudną sytuacją gospodarczą kraju, co powodowało niejednokrotnie konieczność podejmowania trudnych i niepopularnych, lecz koniecznych decyzji. W ten sposób formacje wywodzące się z „Solidarności” poprzez niepopularne, aczkolwiek potrzebne decyzje oraz rywalizację w byłym obozie „Solidarności” mogły źle się kojarzyć społeczeństwu. Należy pamiętać, że przeciętny obywatel miał trudności ze zrozumieniem, dlaczego jeszcze do niedawna współpracujący ze sobą ludzie w ramach „Solidarności” nagle stali się zaprzysięgłymi wrogami. Natomiast w tym czasie SLD mógł kojarzyć się z formacją spokojną, niewydającą się w polityczne spory. Także część społeczeństwa, która nie potrafiła odnaleźć się w nowej sytuacji społeczno-gospodarczo-politycznej, mogła tęsknić za czasami względnego bezpieczeństwa socjalnego, jakie gwarantowała Polska Ludowa, realizująca model państwa opiekuńczego. W tych okolicznościach 28 maja 1993 roku dochodzi do upadku rządu Hanny Suchockiej i przyspieszonych wyborów parlamentarnych, przeprowadzonych 19 września 1993 roku. Zwycięża w nich SLD, który wraz z Polskim Stronnictwem Ludowym (PSL) sformował koalicję sprawującą władzę (M.P. 1993, nr 50, poz. 470; M.P. 1993, nr 50, poz. 471; Chrobak 2010a: 54–58; 2014f: 126–127). Ten wzrost popularności SLD na arenie krajowej, mógł się przełożyć na pozytywne wyniki w wyborach samorządowych przeprowadzonych rok później (Chrobak 2014e: 53–138).

Natomiast patrząc na przyczyny lokalne tej sytuacji, należy zauważyć, że po zwycięstwie Komitetów Obywatelskich „Solidarności” w 1990 roku radni wybrani z ich list stanęli przed trudnym wyzwaniem. Problemem okazał się nie tylko brak doświadczenia w zarządzaniu organizmem miejskim, gdzie w wielu przypadkach radni oraz członkowie zarządów miast musieli uczyć się wszystkiego od początku, ale także problemem były finanse poszczególnych miast. Chodziło o to, że samorządy otrzymały szereg kompetencji, ale w ślad za nimi nie poszły odpowiednie środki finansowe. Tak jak w skali kraju niepopularne, aczkolwiek konieczne decyzje poszczególnych ekip sprawujących władzę mogły przyczynić się do ich słabego wyniku wyborczego, tak samo mogło być w przypadku poszczególnych formacji politycznych sprawujących władzę w analizowanych miastach (Chrobak 2014c: 99–110; 2014e: 53–138).

Jeśli chodzi o sam Szczecin, to podczas pierwszej kadencji samorządowej doszło do podziału wśród radnych wybranych z Obywatelskiego Komitetu Porozumiewawczego (OKP). Jedną z oznak tego konfliktu była zmiana na stanowisku prezydenta miasta. Odnosnie do wyników wyborów na drugą kadencję władz samorządowych należy zaznaczyć, że mimo iż zwyciężył SLD, to jednak nie uzyskał na tyle wysokiego poparcia, aby samodzielnie sprawować władzę. Natomiast ze względu na brak możliwości zawiązania koalicji radni SLD musieli przejść do opozycji. W tej sytuacji władza pozostała w rękach formacji politycznych wywodzących się z „Solidarności”, które utworzyły koalicję (Chrobak 2014e: 95–138; 2014f: 127, 133–134).

Na rok przed wyborami samorządowymi z 11 października 1998 roku odbyły się wybory parlamentarne, w których 21 września 1997 roku zwycięstwo odniosła Akcja Wyborcza Solidarność (AWS). Następnie wraz z Unią Wolności (UW) zawiązały koalicję sprawującą władzę. Premierem został Jerzy Buzek. Natomiast na drugim miejscu ułożył się SLD. Mimo że łączna suma mandatów zdobyta w skali kraju przez kandydatów AWS była większa niż kolejnego na liście SLD, to jednak należy zaznaczyć, że na Pomorzu Zachodnim preferencje wyborcze większości głosujących mieszkańców pozostały lewicowe (M.P.

1997, nr 64, poz. 620; M.P. 1997, nr 64, poz. 621; Chrobak 2010a: 58–60; 2010b: 120–121; 2014f: 127–128).

Jak wiadomo, przed wyborami samorządowymi rząd Jerzego Buzka przeprowadził reformę administracyjną kraju. Skutki tej reformy miały niezwykle istotny wpływ na funkcjonowanie samorządu terytorialnego. W miejsce dwuszczeblowego podziału administracyjnego kraju, składającego się z gmin oraz województw, wprowadzono podział trójszczeblowy, dodając szczebel pośredni w postaci reaktywowanych powiatów. W przypadku wyborów do rad gmin, poza ograniczeniem liczby gmin, w których przeprowadzano głosowanie w jednomandatowych okręgach wyborczych (wcześniej system większościowy obowiązywał w gminach poniżej 40 tys. mieszkańców, natomiast po reformie system ten obowiązywał w gminach poniżej 20 tys. mieszkańców), nie zaszły żadne istotne zmiany. Z kolei jeśli chodzi o szczebel najwyższy, czyli województwa, zredukowano ich liczbę z 49 do 16. W miejsce sejmików samorządowych województw powstały sejmiki wojewódzkie. Jednocześnie zmieniły się zasady wyboru radnych do samorządu wojewódzkiego. Wcześniej wybory miały charakter pośredni, gdyż przedstawiciele do sejmików samorządowych województw delegowano ze składu poszczególnych rad gmin. Natomiast po reformie elekcja odbywała się już w sposób bezpośredni. Ponadto doszły także bezpośrednie wybory do rad reaktywowanych powiatów. Warto zauważyć, że mimo iż reforma administracyjna wchodziła w życie 1 stycznia 1999 roku, to aby uniknąć kosztów związanych z koniecznością przeprowadzenia wówczas ponownych wyborów samorządowych elekcja samorządowa z października 1998 roku odbyła się w myśl zasad nowego podziału administracyjnego kraju (Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603; Dz.U. 1998, nr 99, poz. 631; Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578; Dz.U. 1998, nr 91, poz. 576; Dz.U. 1998, nr 95, poz. 602; Chrobak 2010e: 36; 2013a: 114).

Jak wspomniano, w województwie zachodniopomorskim preferencje polityczne większości głosujących mieszkańców pozostały lewicowe. O tym, jak silnie były to tendencje, świadczą wyniki wyborów do wszystkich trzech szczebli samorządu. We wszystkich pięciu miastach prezydenckich: Szczecinie¹¹, Koszalinie¹², Świnoujściu¹³, Stargardzie Szczecińskim¹⁴ oraz w Kołobrzegu¹⁵ zwycięstwo odniósł SLD. Także na 17 rad powiatów komitety SLD wygrały w 14. W pozostałych trzech SLD zajął drugie miejsce. Dopełnieniem zwycięstwa było wprowadzenie przez SLD najliczniejszej reprezentacji do Sejmiku Województwa

¹¹ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miasta Szczecina: 1) SLD – 24 mandaty; 2) AWS – 21 mandatów; 3) UW – 8 mandatów; 4) Niezależny Ruch Społeczny Mariana Jurczyka – 6 mandatów; 5) „Osiedlowcy” – 1 mandat. Źródło: na podstawie dokumentów PKW i Urzędu Miasta Szczecina.

¹² Wyniki zwycięskich komitetów do Rady Miejskiej w Koszalinie: 1) SLD – 28 mandatów; 2) AWS – 13 mandatów; 3) Zarząd Unii Wolności – 4 mandaty. Źródło: *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. I: Statystyka wyborów*, s. 31; *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. II: Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 16: *Województwo zachodniopomorskie*, s. 85–87.

¹³ Komitety, które uzyskały swoją reprezentację w Radzie Miasta Świnoujścia: 1) SLD – 11 mandatów; 2) AWS – 10 mandatów; 3) Komitet Wyborczy „Nowa Fala” – 6 mandatów; 4) UW i UPR – 4 mandaty; 5) Prawicowy Komitet Wyborczy Sierpień 80 – 1 mandat. Źródło: *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. I: Statystyka wyborów*, s. 31; *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. II: Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 16: *Województwo zachodniopomorskie*, s. 85, 88–89.

¹⁴ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim: 1) SLD – 20 mandatów; 2) AWS – 11 mandatów; 3) UW – 4 mandaty; 4) Komitet Wyborczy Mieszkańców „Nasz Dom” – 1 mandat. Źródło: *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. I: Statystyka wyborów*, s. 27; *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. II: Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 16: *Województwo zachodniopomorskie*, s. 75, 82–83.

¹⁵ Komitety, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Rady Miejskiej w Kołobrzegu: 1) SLD – 15 mandatów; 2) SPMZK – 9 mandatów; 3) AWS – 8 mandatów. Źródło: *Wybory samorządowe 11 października 1998 r., cz. I: Statystyka wyborów*, s. 27; *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. II: Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 16: *Województwo zachodniopomorskie*, s. 75, 80.

Zachodniopomorskiego (SWZ)¹⁶. Następnie po zawiązaniu z PSL koalicji sprawującej władzę przedstawiciele SLD objęli stanowiska marszałka województwa oraz przewodniczącego SWZ (Chrobak 2010e: 37–39; 2010b: 121–122; 2014e: 139–194).

O wiele bardziej skomplikowana sytuacja była w Szczecinie. Mimo że po raz drugi zwycięstwo odniósł SLD, to ponownie otrzymał za mało głosów, aby samodzielnie sprawować władzę. W tej sytuacji, podobnie jak to miało miejsce na początku poprzedniej kadencji, ugrupowania wywodzące się z dawnej opozycji demokratycznej, które w minionej kadencji sprawowały władzę, próbowały sformować koalicję rządzącą, po raz drugi przestawiając SLD na tory opozycji. Aby tego dokonać, AWS wraz z UW do stworzenia większości w Radzie Miasta potrzebowały radnych z komitetu Mariana Jurczyka. O poparcie tych radnych rywalizowały kluby zarówno AWS wraz z UW, jak i SLD. Żeby wyjść z opozycji, SLD poszedł na duże ustępstwa (na które nie chciały przystać AWS i UW), godząc się, aby stanowisko przewodniczącego Rady Miasta objął członek komitetu Mariana Jurczyka, natomiast sam Jurczyk otrzymał stanowisko prezydenta Szczecina. Wydarzenie to było ogromnym zaskoczeniem dla radnych AWS oraz UW i nie obyło się bez komplikacji z ich strony. W ten sposób powstała nieformalna koalicja w Radzie Miasta, co oznaczało wyjście SLD z izolacji, a tym samym przejście z opozycji do nieformalnej koalicji sprawującej władzę. Jednak trzecia kadencja władz samorządowych Szczecina była bardzo trudna i niestabilna. Charakteryzowała się aż czterokrotną zmianą na stanowisku prezydenta miasta oraz powstawaniem i rozpadem wielu klubów radnych. Należy zaznaczyć, że najstabilniejszym ugrupowaniem okazał się SLD, który najpierw nieformalnie sprawował władzę z radnymi M. Jurczyka, a następnie z klubem radnych UW. Z kolei po jego rozpadzie SLD był głównym twórcą szerokiej koalicji popierającej zarząd Edmunda Runowicza (Chrobak 2014a: 178–184; 2014f: 128–129, 135–136; 2014e: 139–194).

Na rok przed kolejnymi wyborami samorządowymi ponownie odbyły się wybory parlamentarne. Ich zwycięzcą 23 września 2001 roku została koalicja SLD-UP (Dz.U. 2001, nr 109, poz. 1186; Dz.U. 2001, nr 109, poz. 1187; Chrobak 2008b: 97–116; 2010a: 60–62; 2010b: 124–125). Natomiast rok wcześniej, 8 października 2000 roku, w wyborach prezydenta RP już w I turze reelekcję uzyskał kandydat lewicy Aleksander Kwaśniewski (Dz.U. 2000, nr 85, poz. 952; Chrobak 2013b: 246–251; 2010b: 122–123). Wyniki tych elekcji świadczyły o wzroście popularności lewicy w skali kraju, co mogło mieć wpływ na rezultat w nadchodzących wyborach samorządowych w 2002 roku.

Przed wspomnianymi wyborami samorządowymi z 27 października 2002 roku zaszły kolejne istotne zmiany w funkcjonowaniu samorządu. Została ograniczona liczba radnych oraz – co szczególnie należy podkreślić – wprowadzono bezpośrednie wybory wójtów, burmistrzów oraz prezydentów miast (Dz.U. 1998, nr 95, poz. 602 ze zm.; Dz.U. 2002, nr 113, poz. 984; nr 127, poz. 1089; Dz.U. 2001, nr 45, poz. 497). W regionie Zachodniopomorskiem preferencje polityczne głosujących mieszkańców nadal pozostały po lewej stronie sceny politycznej. Jednak nie był to już taki sukces tej formacji, jak w wyborach z 1998 roku. Należy zaznaczyć, że w 2002 roku Sojusz szedł do wyborów w koalicji z UP (Chrobak 2010e: 39–40; 2014f: 129–130).

¹⁶ W SWZ znalazły się następujące komitety: 1) SLD – 22 mandaty; 2) AWS – 13 mandatów; 3) UW – 6 mandatów; 4) Przymierze Społeczne – 3 mandaty; 5) Ruch Patriotyczny „Ojczyzna” – 1 mandat. Źródło: *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku*, cz. I: *Statystyka wyborów*, s. 46–47; *Wybory samorządowe 11 października 1998 roku*, cz. II: *Wyniki głosowania i wyniki wyborów*, t. 16: *Województwo zachodniopomorskie*, s. 103–105.

W Szczecinie preferencje polityczne większości głosujących mieszkańców pozostały w dużym stopniu lewicowe¹⁷. Koalicja SLD-UP zwyciężyła w wyborach do Rady Miasta, zdobywając 14 mandatów, czyli o dwa za mało do samodzielnego rządzenia. Brak tych mandatów okazał się bardzo istotny, ponieważ klub radnych lewicy miał problem z zawarciem koalicji sprawującej władzę. Dodatkowym utrudnieniem okazała się przegrana kandydata SLD-UP w walce o fotel głowy miasta, gdyż pierwszym prezydentem Szczecina wybranym w wyborach bezpośrednich został M. Jurczyk¹⁸. W ten sposób szczecińska lewica ponownie stworzyła nieformalną koalicję z radnymi z komitetu M. Jurczyka (Chrobak 2014e: 195–301; 2010e: 40–46; 2010b: 125–127; 2014f: 130–131).

Jeśli chodzi o pozostałe miasta prezydenckie omawianego regionu, to w wyborach do rad miast komitet SLD-UP zwyciężył ponadto w Świnoujściu¹⁹, Stargardzie Szczecińskim²⁰ oraz w Kołobrzegu²¹. Natomiast w Koszalinie²² zajęli już drugą pozycję, ustępując miejsca koalicji Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej (PO RP) oraz Prawa i Sprawiedliwości (PiS) (warto w tym miejscu wspomnieć, że w 2002 roku obie partie tworzyły wspólne komitety w większości dużych miast w Polsce, wystawiając wspólnych kandydatów zarówno do rad miast, jak i na prezydentów. Wyjątkiem była Warszawa, gdzie w wyborach prezydenckich zmierzyli się Andrzej Olechowski z Lechem Kaczyńskim, z sukcesem dla tego ostatniego). Jednak gorzej dla SLD wyglądała już sytuacja w bezpośrednich wyborach prezydenckich. W każdym z analizowanych miast, z wyjątkiem Koszalina, odbyło się ponowne głosowanie. Mimo że pretendenci SLD-UP poprzehodzili do II tury, to lewicowa koalicja

¹⁷ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miasta Szczecina: 1) KKW SLD-UP – 14 mandatów; 2) KWW Teresy Lubińskiej – 5 mandatów; 3) KWW POPIS dla Szczecina – 5 mandatów; 4) KWW Niezależnego Komitetu Mariana Jurczyka – 5 mandatów; 5) KW LPR – 1 mandat; 6) KWW Razem Polsce – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

¹⁸ Wyniki wyborów prezydenta Szczecina: a) I tura: 1) Marian Jurczyk (KWW Niezależnego Komitetu Mariana Jurczyka) – 28 275 głosów; 2) Edmund Runowicz (KKW SLD-UP) – 24 199 głosów; 3) Teresa Lubińska (KWW Teresy Lubińskiej) – 23 839; 4) Ryszard Chwastek (KW LPR) – 5661 głosów; 5) Włodzimierz Puzyra (KWW „Wspólnota 2002”) – 3965 głosów; 6) Andrzej Łuszczewski (KWW Wspólnota Obywatelska) – 3932 głosy; 7) Zbigniew Zalewski (KWW Razem Polsce) – 3210 głosów; 8) Mirosława Masłowska (KWW POPIS dla Szczecina) – 2409 głosów; 9) Michał Chrobrowski (KWW Zachodniopomorska Wspólnota Samorządowa) – 1973 głosy; 10) Janusz Chrzanowski (KW Samoobrona RP) – 1922 głosy; 11) Krzysztof Mościbroda (KWW Antyklerykalna Polska) – 1204 głosy; 12) Andrzej Postuszny (KW PSL) – 596 głosów; 13) Andrzej Kamrowski (Szczecińska Konfederacja Samorządowa) – 496 głosów; b) II tura: 1) M. Jurczyk – 53 981 głosów; 2) E. Runowicz – 47 049 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

¹⁹ Komitety, które uzyskały swoją reprezentację w Radzie Miasta Świnoujścia: 1) KKW SLD-UP – 9 mandatów; 2) KW Towarzystwa Samorządowego „Nowa Fala” – 4 mandaty; 3) KWW Grupa Morska – Cała Naprzód – 3 mandaty; 4) KWW Świnoujście.pl – 3 mandaty; 5) KWW Świnoujście – Wspólnota Samorządowa – 2 mandaty. Źródło: na podstawie danych PKW.

²⁰ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim: 1) KKW SLD-UP – 11 mandatów; 2) KWW Platforma Samorządowa – 5 mandatów; 3) KWW Samoobrona RP – 3 mandaty; 4) KW LPR – 3 mandaty; 5) KWW Prawica Samorządowa. Źródło: na podstawie danych PKW.

²¹ Komitety, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Rady Miejskiej w Kołobrzegu: 1) KKW SLD-UP – 9 mandatów; 2) KWW „CentroPrawica Razem” – 8 mandatów; 3) KW Samoobrona RP – 3 mandaty; 4) KWW My Mieszkańcy – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

²² Wyniki zwycięskich komitetów do Rady Miejskiej w Koszalinie: 1) KWW POPIS Koszalin – 10 mandatów; 2) KWW SLD-UP – 9 mandatów; 3) KW Samoobrona RP – 4 mandaty; 4) KWW „Forum Samorządowe G-12” – 2 mandaty. Źródło: na podstawie danych PKW.

zwycięstwo odniosła jedynie w Świnoujściu²³. W Stargardzie Szczecińskim²⁴ oraz Kołobrzegu²⁵ zwyciężyli kandydaci centroprawicowi. Także w Koszalinie²⁶ już w I turze wygrał kandydat centroprawicowej koalicji PO PiS Koszalin. Lepszą sytuację miał Sojusz w wyborach do rad powiatów, gdzie na 18 rad SLD-UP odniósł zwycięstwo w 13. W pozostałych pięciu, z wyjątkiem powiatu kamieńskiego (w którym lewica zajęła trzecie miejsce), komitet SLD-UP ułokował się na drugiej pozycji. Jednak o nadal silnej pozycji lewicy w regionie Zachodniopomorskim świadczyło jej ponowne zwycięstwo w wyborach do SWZ²⁷. Następnie dzięki zawiązaniu koalicji sprawującej władzę z Samoobroną RP oraz PSL przedstawiciele SLD zostali wybrani na stanowiska marszałka województwa oraz przewodniczącego SWZ (Chrobak 2010b: 125–127; 2010e: 40–47; 2014e: 195–301).

Podobnie jak elekcje wcześniejsze, także wybory samorządowe z 12 listopada 2006 roku zostały poprzedzone wyborami parlamentarnymi, przeprowadzonymi 25 września 2005 roku. Ponadto w 2005 roku wybierano także prezydenta RP (I tura odbyła się 9, a II – 23 października). Przypomnijmy, iż po początkowym sukcesie wyborczym kadencja parlamentarna 2001–2005 okazała się dla SLD bardzo trudna. Pod jej koniec SLD uległ wewnętrznym podziałom, w wyniku których doszło do częściowego rozbitcia partii i powstania kilku formacji politycznych. Z nowo powstałych jedynie Socjaldemokracji Polskiej, z Markiem Borowskim na czele, udało się stworzyć partię opartą na w miarę stabilnych strukturach. W wyniku zaistniałej sytuacji SLD szedł do wyborów parlamentarnych dość mocno osłabiony. Zyskały na tym główne partie opozycyjne w postaci PO RP oraz PiS (które zapowiadały utworzenie po wyborach koalicji sprawującej władzę, co jak powszechnie wiadomo, nie tylko nigdy nie nastąpiło, ale stało się zarzewiem ostrego konfliktu politycznego między tymi ugrupowaniami). Zwycięzcą elekcji parlamentarnej nieoczekiwanie został PiS, gdyż to ułokowana – z niewielką stratą – na drugiej pozycji PO RP pozostawała do samego końca kampanii liderem sondaży. Natomiast SLD zajął dopiero czwartą lokatę, ustępując miejsca jeszcze Samoobronie RP (Dz.U. 2005, nr 195, poz. 1626; Dz.U. 2005, nr 195, poz. 1627). Także w wyborach na prezydenta RP nieoczekiwanie sukces odniósł kandydat PiS Lech Kaczyński, mimo że Donald Tusk z PO RP prowadził do samego końca w sondażach

²³ Wyniki wyborów prezydenta Świnoujścia: a) I tura: 1) Janusz Żmurkiewicz (KKW SLD-UP) – 3962 głosy; 2) Stanisław Możejko (KWW Świnoujście.pl) – 3631 głosów; 3) Zbigniew Pomiecznyński (KW Towarzystwa Samorządowego „Nowa Fala”) – 1331 głosów; 4) Irena Kurszewska (KWW Świnoujście – Wspólnota Samorządowa) 1187 głosów; 5) Lechosław Goździk (KWW Grupa Morska – Cała Naprzód) – 1039 głosów; 6) Joanna Pyłat (KW PO RP) – 909 głosów; 7) Ryszard Jankowski (KW LPR) – 753 głosy; 8) Edward Zajac (KWW Prawo i Samorządność – Świnoujście) – 424 głosy; b) II tura: J. Żmurkiewicz – 7231 głosów; 2) S. Możejko – 5895 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

²⁴ Wyniki wyborów prezydenta Stargardu Szczecińskiego: a) I tura: 1) Kazimierz Nowicki (KKW SLD-UP) – 5980 głosów; 2) Sławomir Pajor (KWW Platforma Samorządowa) – 4163 głosy; 3) Artur Kwiatkowski (KW Samoobrona RP) – 3459 głosów; 4) Jarosław Koziołek (KWW Prawica Samorządowa) – 1941 głosów; 5) Stanisław Orliński (KWW Stargardzki KWW Rozwój) – 1147 głosów; 6) Bolesław Tejkowski (KW Polskiej Wspólnoty Narodowej) – 262 głosy; b) II tura: 1) S. Pajor – 9673 głosy; 2) K. Nowicki – 5541 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

²⁵ Wyniki wyborów prezydenta Kołobrzegu: a) I tura: 1) Henryk Bieńkowski (KWW „CentroPrawica Razem”) – 5186 głosów; 2) Zbigniew Błaszczuk (KWW SLD-UP) – 4358 głosów; 3) Marek Sobczak (KW Samoobrona RP) – 2161 głosów; 4) Tadeusz Laskowski (KWW My Mieszkańcy) – 1100 głosów; 5) Maciej Połowniak (KWW Rady Prawnego Macieja Połowniaka) – 1089 głosów; b) II tura: 1) H. Bieńkowski – 7025 głosów; 2) Z. Błaszczuk – 5355 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

²⁶ Wyniki wyborów prezydenta Koszalina: 1) Mirosław Mikietyński (KWW POPiS Koszalin) – 15 391 głosów; 2) Henryk Sobolewski (KWW „Forum Samorządowe G-12”) – 5992 głosy; 3) Jerzy Zaroda (KKW SLD-UP) – 5249 głosów; 4) Zbigniew Przybylski (KW Samoobrona RP) – 3098 głosów; 5) Janusz Kisieliński (KWW Blok Samorządowy „Integracja i Rozwój”) – 599 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

²⁷ W SWZ znalazły się następujące komitety: 1) KKW SLD-UP – 13 mandatów; 2) KW Samoobrona RP – 7 mandatów; 3) KW LPR – 6 mandatów; 4) KKW PO-PiS – 3 mandaty; 5) KW PSL – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

(Dz.U. 2005, nr 200, poz. 1647; Dz.U. 2005, nr 208, poz. 1739). Należy zaznaczyć, że pomimo iż w skali kraju preferencje wyborcze większości głosujących Polaków zmieniły się z lewicowych na korzyść prawicowego PiS, to w regionie Zachodniopomorskim także uległy zmianie z lewicowych, jednak w kierunku centrum sceny politycznej, gdyż największe poparcie uzyskała PO RP, a PiS znalazł się na drugim miejscu (Chrobak 2006: 195–212; 2010a: 62–65; 2010b: 128–131 2013b: 252–260; 2014f: 131;).

Jeśli chodzi o zmiany w ordynacji wyborczej, to przed wyborami samorządowymi z 2006 roku koalicja sejmowa zawarta między PiS, Samoobroną RP oraz Ligą Polskich Rodzin (LPR), przy sprzeciwie ugrupowań opozycyjnych w postaci PO RP, PSL oraz SLD, prze-forsowała możliwość tzw. blokowania list wyborczych. Jednak w odniesieniu do elekcji wcześniejszych wspomniane zmiany nie były aż tak rewolucyjne. Natomiast wydaje się, że ważniejszym wydarzeniem, na które warto zwrócić uwagę, było powstanie szerokiej koalicji centrolewicowej SLD + SdPL + PD + UP – Lewica i Demokraci (LiD), złożonej z najważniejszych ugrupowań lewicowych w postaci SLD, Socjaldemokracji Polskiej (SdPL) i UP oraz znajdującej się w centrum sceny politycznej liberalnej Partii Demokratycznej (PD), dawnej UW (Chrobak 2010e: 47–48; 2014f: 131–132).

Podczas wyborów samorządowych w 2006 roku nastąpiła zmiana preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców Pomorza Zachodniego w odniesieniu do samorządu (rok wcześniej – jak wspomniano – zmiana nastąpiła w odniesieniu do elekcji parlamentarnej oraz wyborów prezydenta RP) – z lewicowych, reprezentowanych przez socjaldemokratyczny SLD, na centrowe, reprezentowane przez liberalną PO RP. Należy także zaznaczyć, że na drugą siłę polityczną wyrosło prawicowe PiS. Natomiast SLD pozostał na niezagrożonej trzeciej pozycji. O wspomnianej zmianie preferencji politycznych świadczą wyniki wyborów do wszystkich szczebli samorządu (2014e: 317–385; Chrobak 2014f: 132).

Analizując sytuację w Szczecinie²⁸, należy zauważyć, że w wyborach do Rady Miasta pierwszy raz od 1994 roku sukcesu nie odniosła lewica, ustępując miejsca zwycięskiej PO RP oraz drugiemu w kolejności PiS. Natomiast komitet ówczesnej centrolewicy LiD ulokował się na trzeciej pozycji. Warto w tym miejscu podkreślić, że w Radzie Miasta znalazły się wówczas tylko trzy wymienione formacje polityczne. Oznaczało to, że pierwszy raz w historii III RP do Rady Miasta nie dostała się reprezentacja żadnego z bezpartyjnych komitetów wyborczych. Zdobycie 15 mandatów przez PO RP, czyli o jeden mandat za mało do samodzielnego sprawowania władzy, spowodowało, że przy takim układzie sił w Radzie PO RP miała problem z utworzeniem stabilnej większości (Chrobak 2007: 197–215; 2008d: 27–49; 2010b: 131). Natomiast silnym wsparciem dla PO RP było obsadzenie stanowiska prezydenta miasta²⁹.

²⁸ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miasta Szczecina: 1) KW PO RP – 15 mandatów; 2) KW PiS – 10 mandatów; 3) KKW SLD + SDPL + UD + PD – Lewica i Demokraci – 6 mandatów. Źródło: na podstawie danych PKW.

²⁹ Wyniki wyborów prezydenta Szczecina: a) I tura: 1) Piotr Krzystek (KW PO RP) – 56 996 głosów; 2) Jacek Piechota (KW SLD + SDPL + PD + UP – LiD) – 38 059 głosów; 3) Teresa Lubińska (KW PiS) – 31 211 głosów; 4) Marian Jurczyk (KWW Niezależnego Komitetu Mariana Jurczyka) – 4013 głosów; 5) Wacław Kunc (KW PSL) – 2048 głosów; 6) Teresa Kocharńska (KWW Teresy Grażyny Kocharńskiej) – 1659 głosów; 7) Sylwester Chruszcz (KW LPR) – 1133; 8) Jerzy Manduk (KWW Jerzego Manduka „CZAS”) – 846 głosów; 9) Piotr Lewandowski (KWW Piotra Lewandowskiego. Szczecin 21) – 415 głosów; b) II tura: 1) P. Krzystek – 74 473 głosy; 2) J. Piechota – 40 394 głosy. Źródło: na podstawie danych PKW.

W pozostałych czterech miastach prezydenckich Pomorza Zachodniego PO RP zwyciężyła w wyborach do trzech rad miast: w Koszalinie³⁰, Stargardzie Szczecińskim³¹ oraz Kołobrzegu³². Z kolei SLD zachował swoje wpływy tylko w Świnoujściu³³, w którym PO RP ulokowała się na pozycji drugiej, a PiS na trzeciej. Sytuacja wyglądała podobnie w wyborach prezydentów analizowanych miast. W Świnoujściu³⁴ już w I turze zwyciężył kandydat SLD, co oznaczało, że było to jedyne miasto prezydenckie w regionie, w którym większość głosujących mieszkańców nadal przejawiała lewicowe preferencje polityczne. W Koszalinie³⁵ oraz Kołobrzegu³⁶ sukces odnieśli pretendenci PO RP. Ponadto w Koszalinie kandydat partii Donalda Tuska wygrał już w I turze, a w Stargardzie Szczecińskim³⁷, mimo że do II tury przeszedł pretendent PO RP, to jednak ostatecznie przegrał z kandydatem PiS. Patrząc na sukcesy SLD w wyborach do rad powiatów w roku 2002, a zwłaszcza w 1998 roku, należy stwierdzić, że pod tym względem dużo gorzej wypadła PO RP w 2006 roku, gdyż na 18 rad powiatów zwyciężyła jedynie w 7 radach. Centrolewicowa koalicja LiD wygrała wybory do jednej rady powiatu, podobnie jak PSL oraz Samoobrona RP. W pozostałych ośmiu powiatach zwycięstwo odniosły komitety wyborcze wyborców. Mimo że PO RP nie osiągnęła tak dobrego wyniku do poszczególnych rad powiatów, jak wspomniany SLD w latach poprzednich, to wynik ten świadczył o umacnianiu się ugrupowania Donalda Tuska na Pomorzu Zachodnim. Natomiast ważnym wydarzeniem, podkreślającym zmianę preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców regionu, było zwycięstwo PO RP w wyborach do SWZ³⁸. Po zawiązaniu z PSL koalicji sprawującej władzę marszałkiem woje-

³⁰ Wyniki zwycięskich komitetów do Rady Miejskiej w Koszalinie: 1) KW PO RP – 10 mandatów; 2) KKW LiD – 6 mandatów; 3) KW PiS – 4 mandaty; 4) KWW Nasz Prezydent – 4 mandaty; 5) KWW Koszalin Bezpartyjny – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

³¹ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim: 1) KW PO RP – 9 mandatów; 2) KW PiS – 7 mandatów; 3) KKW LiD – 7 mandatów. Źródło: na podstawie danych PKW.

³² Komitety, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Rady Miejskiej w Kołobrzegu: 1) KW PO RP – 10 mandatów; 2) KWW „Centroprawica Razem” – 4 mandaty; 3) KKW LiD – 3 mandaty; 4) KW PiS – 3 mandaty; 5) KWW Kołobrzeg 2010 – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

³³ Komitety, które uzyskały swoją reprezentację w Radzie Miasta Świnoujścia: 1) KKW LiD – 6 mandatów; 2) KW PO RP – 3 mandaty; 3) KW PiS – 3 mandaty; 4) KWW Solidarni dla Rozwoju Miasta Świnoujścia – 3 mandaty; 5) KWW Wybierz Świnoujście – 2 mandaty; 6) KWW Porozumienie dla Świnoujścia – 2 mandaty; 7) KWW Na Wyspach – 1 mandat; 8) KWW Świnoujskie Forum Samorządowe Most – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

³⁴ Wyniki wyborów prezydenta Świnoujścia: 1) Janusz Żmurkiewicz (KKW SLD + SDPL + PD + UP – LiD) – 7783 głosy; 2) Stanisław Możegaj (KWW Porozumienie dla Świnoujścia) – 2279 głosów; 3) Irena Kurszewska (KW PO RP) – 1510 głosów; 4) Czesław Krygier (KWW Wybierz Świnoujście) – 1226 głosów; 5) Edward Zajac (KW PiS) – 1111 głosów; 6) Zbigniew Pomiecznyński (KWW Solidarni dla Rozwoju Miasta Świnoujścia) – 823 głosy; 7) Ryszard Tetrycz (KWW Świnoujskie Forum Samorządowe Most) – 484 głosy. Źródło: na podstawie danych PKW.

³⁵ Wyniki wyborów prezydenta Koszalina: 1) Mirosław Mikietyński (KWW Nasz Prezydent) – 20 066 głosów; 2) Mieczysław Zaluski (KKW SLD + SDPL + PD + UP – LiD) – 8420 głosów; 3) Stefan Romecki (KWW Koszalin Bezpartyjny) – 2921 głosów; 4) Krzysztof Mroziński (KW Samoobrona RP) – 1364. Źródło: na podstawie danych PKW.

³⁶ Wyniki wyborów prezydenta Kołobrzegu: a) I tura: 1) Janusz Gromek (KW PO RP) – 5954 głosy; 2) Henryk Bieńkowski (KWW „Centroprawica Razem”) – 5483 głosy; 3) Henryk Rupnik (KKW SLD + SDPL + PD + UP – LiD) – 2489 głosów; 4) Artur Dąbkowski (KWW Kołobrzeg 2010) – 824 głosy; 5) Marek Sobczak (KWW Przedsiębiorczy Kołobrzeg) – 629 głosów; 6) Czesław Klimczak (KWW „TAK dla Kołobrzegu”) – 350 głosów; 7) Bogusław Ulan (KWW KWW Realni – „Niezależni”) – 127 głosów; 8) Kazimierz Malawski (KWW Nasza Gmina Nasz Powiat) – 108 głosów; b) II tura: 1) J. Gromek – 7419 głosów; 2) H. Bieńkowski – 7326 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

³⁷ Wyniki wyborów prezydenta Stargardu Szczecińskiego: a) I tura: 1) Sławomir Pajor (KW PiS) – 7539 głosów; 2) Marek Stankiewicz (KW PO RP) – 6534 głosy; 3) Krzysztof Ciach (KKW SLD + SDPL + PD + UP – LiD) – 3651 głosów; 4) Wojciech Kwiatkowski (KW LPR) – 817 głosów; 5) Kamil Borowicz (KW Samoobrona RP) – 760 głosów; 6) Wiesław Jaworski (KWW Forum Gospodarcze) – 596 głosów; b) II tura: 1) S. Pajor – 8538 głosów; 2) M. Stankiewicz – 6843 głosy. Źródło: na podstawie danych PKW.

³⁸ W SWZ znalazły się następujące komitety: 1) KW PO RP – 12 mandatów; 2) KW PiS – 7 mandatów; 3) KKW SLD + SDPL + PD + UP – LiD – 5 mandatów; 4) KW PSL – 3 mandaty; 5) KW Samoobrona RP – 3 mandaty. Źródło: na podstawie danych PKW.

wództwa oraz przewodniczącym SWZ zostali przedstawiciele PO RP. Należy zauważyć, że zmiana preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców Pomorza Zachodniego okazała się trwała, co potwierdziły kolejne elekcje (Chrobak 2010b: 131–133; 2010e: 58–69; 2014e: 317–385).

Jeśli chodzi o krajową scenę polityczną, to rok po wyborach samorządowych z 2006 roku doszło do przyspieszonych wyborów parlamentarnych. Elekcja odbyła się 21 października 2007 roku. Wówczas w województwie zachodniopomorskim, podobnie jak w 2005 roku, zwycięstwo odniosła PO RP, za którą ulokował się PiS. Z kolei SLD, idący w koalicji LiD, zajął mocną trzecią pozycję. Oznaczało to potwierdzenie zmiany preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców omawianego regionu w odniesieniu do elekcji parlamentarnej. Podobnie ukształtowały się wyniki wyborów w skali kraju. Tu również zwycięstwo odniosła PO RP, a na kolejnych miejscach znalazły się PiS i LiD. Ostatnim ugrupowaniem (oprócz jednego reprezentanta Mniejszości Niemieckiej), które zdobyło mandaty poselskie, było PSL (Dz.U. 2007, nr 198, poz. 1438; Dz.U. 2007, nr 198, poz. 1439; Chrobak, 2008a: 113–145; 2008c: 239–254; 2010b: 133–136).

Warto zwrócić uwagę, że skrócenie kadencji Sejmu RP i rozpisanie przyspieszonych wyborów spowodowało m.in. zmianę w kalendarzu wyborczym, w którym na rok przed elekcją samorządową nie odbywa się już elekcja parlamentarna. W wyniku zaistniałej zmiany na rok przed wyborami do Sejmu i Senatu RP odbywają się wybory samorządowe.

Zmianę preferencji politycznych większości mieszkańców województwa biorących udział w wyborach na poziomie samorządowym potwierdziły kolejne wybory samorządowe z 21 listopada 2010 roku. Mimo zwycięstwa PO RP elekcja z 2010 roku nie okazała się jednak dla PO RP takim sukcesem, jak wybory z 2006 roku (Chrobak 2014e: 387–461).

W Szczecinie³⁹ PO RP ponownie wygrała wybory do Rady Miasta, po raz kolejny uzyskując 15 mandatów, czyli o jeden za mało do samodzielnego sprawowania władzy. Jednak porażka kandydata PO RP w wyborach na prezydenta miasta – jak się okazało – bardzo mocno osłabiła to ugrupowanie⁴⁰. Zwycięzcą został ubiegający się o reelekcję Piotr Krzystek, startujący z własnego komitetu, jeszcze na początku kampanii wyborczej przed ponownym głosowaniem członek PO RP. Przypomnijmy, że w wyniku konfliktu, jaki pojawił się między P. Krzystkiem a szczecińskimi, a następnie regionalnymi władzami PO RP, stracił on poparcie tego ugrupowania. Ponieważ PO RP, zanim doszło do rozpoczęcia kampanii wyborczej, miała wszelkie atuty, by ponownie obsadzić fotel prezydenta Szczecina, warto w tym miejscu szerzej przypomnieć kilka najistotniejszych błędów tego ugrupowania. Do najważniejszych należało prowadzenie negatywnej kampanii wobec P. Krzystka. Negując osiągnięcia prezydenta Szczecina, który przez całą kadencję należał do PO RP i cieszył się jej poparciem, PO RP nie mogła się pochwalić osiągnięciami swoich radnych, gdyż ich sukcesy niejednokrotnie łączyły się – co rozumiałe – z sukcesami P. Krzystka. W przeciwieństwie do PO RP P. Krzystek prowadził pozytywną kampanię, unikając atakowania jakiegokolwiek z kandydatów. Drugim błędem PO RP było zbyt długie zwlekanie z ogłoszeniem

³⁹ Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miasta Szczecina: 1) KW PO RP – 15 mandatów; 2) KW PiS – 7 mandatów; 3) KW SLD – 6 mandatów; 4) KWW Piotra Krzystka Szczecin dla Pokoleń – 2 mandaty; 5) KWW Małgorzaty Jacyny-Witt – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴⁰ Wyniki wyborów prezydenta Szczecina: a) I tura: 1) Piotr Krzystek (KWW Piotra Krzystka Szczecin dla Pokoleń) – 31 321 głosów; 2) Arkadiusz Litwiński (KW PO RP) – 25 066 głosów; 3) Krzysztof Zaremba (KW PiS) – 21 096 głosów; 4) Bartłomiej Sochański (KWW Bartłomiej Sochańskiego – Obudźmy Szczecin) – 13 740 głosów; 5) Małgorzata Jacyna-Witt (KWW Małgorzaty Jacyny-Witt) – 13 305 głosów; 6) Jędrzej Wijas (KW SLD) – 11 307 głosów; 7) Anna Nowak (KW PSL) – 2113 głosów; b) II tura: 1) P. Krzystek – 49 857 głosów; 2) A. Litwiński – 31 317 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

kandydata na prezydenta, a kiedy już do tego doszło, to można mieć wątpliwości, czy wystawienie Arkadiusza Litwińskiego było dobrym rozwiązaniem. Chodzi o to, że A. Litwiński nie był dobrze rozpoznawalny przez szczecinian (ale należy podkreślić, że jego kontrkandydatka w prawyborach – Urszula Pańka – była jeszcze mniej rozpoznawalna). Wydaje się, że A. Litwiński największą rozpoznawalnością dysponował w okresie, kiedy pełnił mandat radnego drugą kadencję. Natomiast po wyborze na postać jego obecność w świadomości szczecinian uległa obniżeniu, na co mogła mieć wpływ jego mniejsza obecność w mediach. Natomiast P. Krzystek jako ustępujący prezydent cieszył się wysoką rozpoznawalnością. Ponadto nie wszyscy wyborcy mogli mieć świadomość, że P. Krzystek nie jest już kandydatem PO RP, w wyniku czego mógł on otrzymać część głosów zwolenników tej partii. Mimo że PO RP czyniła starania, aby uświadomić szczecinianom, że P. Krzystek nie jest już kandydatem PO RP, to sam P. Krzystek, m.in. dzięki podobnej kolorystyce materiałów wyborczych swojego komitetu, mógł planować pozyskanie głosów części mniej zorientowanych zwolenników partii Donalda Tuska (Chrobak 2011c: 100–107; 2014d: 78–94; 2014e: 387–461).

Zauważmy, że PO RP, mimo uzyskania tak licznej reprezentacji w Radzie Miasta, została zmuszona do przejścia do opozycji. Tutaj należy podkreślić umiejętne działania prezydenta P. Krzystka, który potrafił zawiązać nieformalną koalicję między klubami radnych PiS oraz SLD a dwójką radnych ze swojego komitetu Szczecin dla Pokoleń, a także z kilkoma radnymi z klubu PO RP. W ten sposób PO RP straciła możliwość sprawowania władzy w Szczecinie. Analizując wyniki wyborów, można stwierdzić, że preferencje polityczne szczecinian nie uległy zasadniczym zmianom także w stosunku do pozostałych formacji politycznych. Podobnie jak w wyborach poprzednich, na drugiej pozycji ulokował się PiS, a na trzecim miejscu SLD. Natomiast warto podkreślić, że w przeciwieństwie do wyborów z 2006 roku w roku 2010 w Radzie Miasta znalazła się także reprezentacja dwóch komitetów bezpartyjnych (Chrobak 2011b: 47–58; 2014d: 113–115; 2014e: 387–461).

W skali Pomorza Zachodniego w pozostałych miastach prezydenckich: Koszalinie⁴¹, Stargardzie Szczecińskim⁴², Kołobrzegu⁴³, z wyjątkiem Świnoujścia⁴⁴, zwycięstwo do rad miast odniosła PO RP. Natomiast w Świnoujściu ponownie liderem została Lewica, niezmiennie wygrywając wszystkie kolejne wybory samorządowe od 1994 roku. Warto także zwrócić uwagę, że w Koszalinie zarówno w latach 2002, 2006, jak i w 2010 SLD niezmiennie pozostaje drugą siłą polityczną. Natomiast PiS w 2006 roku zajął trzecią pozycję, a w 2010 roku znalazł się dopiero na miejscu czwartym. Odnosnie do wyborów prezydenckich wyniki dla PO RP nie były już tak pomyślne. Poza przegraną w Szczecinie ugrupowanie Donalda Tuska porażkę poniosło jeszcze w dwóch kolejnych miastach, obsadzając

⁴¹ Wyniki zwycięskich komitetów do Rady Miejskiej w Koszalinie: 1) KW PO RP – 14 mandatów; 2) KW SLD – 5 mandatów; 3) KW Lepszy Koszalin – 3 mandaty; 4) KW PiS – 3 mandaty. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴² Zwycięskie komitety w wyborach do Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim: 1) KW PO RP – 9 mandatów; 2) KWW Sławomira Pajora – Stargard XXI – 7 mandatów; 3) KW PiS – 4 mandaty; 4) KW SLD – 3 mandaty. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴³ Komitety, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Rady Miejskiej w Kołobrzegu: 1) KW PO RP – 11 mandatów; 2) KW SLD – 5 mandatów; 3) KWW Henryka Bieńkowskiego – 4 mandaty; 4) KW PiS – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴⁴ Komitety, które uzyskały swoją reprezentację w Radzie Miasta Świnoujścia: 1) KW SLD – 10 mandatów; 2) KW PO RP – 5 mandatów; 3) KW PiS – 3 mandaty; 4) KW Stowarzyszenie Grupa Morska – 2 mandaty; 5) KWW Czas na Zmiany – 1 mandat. Źródło: na podstawie danych PKW.

fotel prezydenta w ponownym głosowaniu tylko w Koszalinie⁴⁵ i Kołobrzegu⁴⁶. W Świnoujściu⁴⁷ już w I turze reelekcję uzyskał kandydat SLD, potwierdzając tym samym, że zdecydowana większość wyborców w Świnoujściu niezmiennie utrzymuje lewicowe preferencje polityczne. Z kolei w Stargardzie Szczecińskim⁴⁸, także w pierwszym głosowaniu, reelekcję uzyskał Sławomir Pajor, startując z własnego komitetu (ale z poparciem PiS). Należy zaznaczyć, że w roku 2006 roku ubiegał się on o prezydenturę jako kandydat PiS (Chrobak 2014d: 94–103; 2014e: 387–461).

Natomiast o wiele lepszy wynik niż w 2006 roku PO RP osiągnęła w wyborach do rad powiatów. W 2010 roku na 18 powiatów zwyciężyła w wyborach do 11 rad. W powiecie drawskim, niezmiennie od 1998 roku, wygrał SLD, w koszalińskim oraz świdwińskim zwycięstwo przypadło PSL. Natomiast w pozostałych czterech powiatach – białogardzkim, gryfickim, gryfińskim oraz łobeskim – wygrały komitety bezpartyjne, które zwyciężały tu od 2002 roku, natomiast w 1998 roku wybory w tych powiatach wygrał SLD (z wyjątkiem powiatu łobeskiego, który w 1998 roku jeszcze nie istniał; Chrobak 2014d: 103–109; 2014e: 443–451).

Potwierdzeniem utrzymania władzy w województwie przez PO RP było zdecydowane zwycięstwo tego ugrupowania w elekcji do SWZ⁴⁹. Platforma zdobyła 16 mandatów, co umożliwiło jej samodzielne sprawowanie władzy, czego nie udało się osiągnąć jeszcze żadnemu ugrupowaniu. Jednak podobnie jak w 2006 roku, także w roku 2010 PO RP zawiązała koalicję z PSL, obsadzając swoimi ludźmi stanowiska przewodniczącego SWZ oraz marszałka województwa. Wart podkreślenia jest też fakt, że w 2010 roku w SWZ swoją pozycję kosztem PiS wzmocniła lewica, gdyż SLD zajęły drugie miejsce, a partia Jarosława Kaczyńskiego ulokowała się na trzecim. Była to odwrotna sytuacja do tej po wyborach z 2006 roku. Natomiast na ostatniej, czwartej pozycji znalazło się PSL (Chrobak 2014d: 110–113; 2014e: 452–461).

Analizując wyniki wyborów samorządowych z 2010 roku na Pomorzu Zachodnim, można stwierdzić, że podobnie jak wybory parlamentarne w 2007 roku (na temat wyborów parlamentarnych w 2007 roku zob. szerzej: Chrobak 2008a: 113–145; 2008c: 239–254) potwierdziły one zmianę preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców regionu w stosunku do wyborów do Sejmu i Senatu RP, tak elekcja samorządowa z 2010 roku potwierdziła zmianę preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców

⁴⁵ Wyniki wyborów prezydenta Koszalina: a) I tura: 1) Piotr Jedliński (KW PO RP) – 15 711 głosów; 2) Artur Wezgraj (KW Lepszy Koszalin) – 11 059 głosów; 3) Krystyna Kościńska (KW SLD) – 4927 głosów; 4) Paweł Michalak (KW PiS) – 3228 głosów; 5) Jan Krawczuk (KW PSL) – 258 głosów; b) II tura: 1) P. Jedliński – 13 944 głosów; 2) A. Wezgraj – 13 311 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴⁶ Wyniki wyborów prezydenta Kołobrzegu: a) I tura: 1) Janusz Gromek (KW PO RP) – 8366 głosów; 2) Henryk Bieńkowski (KWW Henryka Bieńkowskiego) – 4915 głosów; 3) Jacek Woźniak (KW SLD) – 3589 głosów; 4) Bernard Mielcarek (KW PiS) – 824 głosy; b) II tura: 1) J. Gromek – 8321 głosów; 2) H. Bieńkowski – 4697 głosów. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴⁷ Wyniki wyborów prezydenta Świnoujścia: 1) Janusz Żmurkiewicz (KW SLD) – 8995 głosów; 2) Dariusz Śliwiński (KW PO RP) – 2617 głosów; 3) Andrzej Szczodry (KW Stowarzyszenie Grupa Morska) – 1125 głosów; 4) Michał Sytuła (KW Stowarzyszenia Ruch Aktywności Samorządowej – RAS) – 888 głosów; 5) Jacek Jurkiewicz (KW PiS) – 881 głosów; 6) Zbigniew Pomiecznyński (KWW Czas na Zmiany) – 603 głosy. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴⁸ Wyniki wyborów prezydenta Stargardu Szczecińskiego: 1) Sławomir Pajor (KWW Sławomira Pajora – Stargard XXI) – 12 801 głosów; 2) Marcin Badowski (KW PO RP) – 5198 głosów; 3) Czesław Kwiatkowski (KW SLD) – 1847 głosów; 4) Adam Chrałowicz (KW PSL) – 882 głosy. Źródło: na podstawie danych PKW.

⁴⁹ W SWZ znalazły się następujące komitety: 1) KW PO RP – 16 mandatów; 2) KW SLD – 6 mandatów; 3) KW PiS – 5 mandatów; KW PSL – 3 mandaty. Źródło: na podstawie danych PKW.

województwa zachodniopomorskiego w odniesieniu do wyboru władz samorządowych (Chrobak 2014d: 113–115). Przypomnijmy, że w tym samym roku, 20 czerwca (I tura) oraz 4 lipca (ponowne głosowanie), odbyły się wybory na prezydenta RP, w których zarówno w skali kraju, jak i Pomorza Zachodniego zwyciężył kandydat PO RP Bronisław Komorowski (Chrobak 2012c: 87–127; 2013b: 260–284). W ten sposób także została potwierdzona zmiana preferencji politycznych większości głosujących mieszkańców regionu w odniesieniu do wyboru głowy państwa. Jeżeli spojrzymy jeszcze na wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego, to zarówno w pierwszych wyborach 13 czerwca 2004 roku, jak i w kolejnych, 7 czerwca 2009 roku, w okręgu wyborczym zachodniopomorsko-lubuskim oraz w skali kraju zwycięstwo odniosła PO RP (Chrobak 2010d: 41–70; 2010c: 225–240; 2012b: 523–552). Oznaczało to, że preferencje polityczne większości głosujących mieszkańców Pomorza Zachodniego we wszystkich czterech rodzajach wyborów zostały utrwalone w centrum sceny politycznej, wzmacniając tym samym PO RP w omawianym regionie.

Patrząc na preferencje polityczne większości głosujących mieszkańców Pomorza Zachodniego pod względem wyborów samorządowych w III RP, możemy wyróżnić trzy ich kierunki (w latach 1990–1994, 1994–2006 oraz 2006–2014), a co za tym idzie – także dwie zasadnicze ich zmiany. W 1990 roku zarówno szczecinianie, jak i mieszkańcy omawianego regionu wykazali poparcie dla komitetów „Solidarności”. Następnie w 1994 roku nastąpiła zmiana preferencji politycznych w kierunku lewej strony sceny politycznej. Stan ten utrzymywał się do 2006 roku, w którym nastąpiła kolejna zmiana preferencji politycznych, tym razem w kierunku centrum sceny politycznej, w postaci poparcia udzielonego PO RP.

Kształtowanie się zachodniopomorskiej sceny politycznej

Analizując wyniki wyborów, można stwierdzić, że zarówno w Szczecinie, jak i w pozostałych miastach prezydenckich województwa oraz w SWZ częścię zwyciężały komitety partyjne niż bezpartyjne. Podobną tendencję daje się też zauważyć w wyborach do rad powiatów (Chrobak 2010a: 69). Mogło to być spowodowane tym, iż nazwy komitetów wyborczych partii politycznych dzięki ich ogólnopolskiej działalności – zwłaszcza gdy dane ugrupowanie posiadało reprezentację w parlamencie – były bardziej utrwalone w świadomości wyborców. Jednak należy zauważyć, że w przypadku, gdy partia, której praca w parlamencie jest źle odbierana przez społeczeństwo, może uzyskać gorszy wynik w elekcji samorządowej. Może się to zdarzyć, gdy ta negatywna ocena przełoży się na funkcjonowanie takiego ugrupowania na szczeblu samorządowym. W przypadku wystąpienia niskich notowań dane ugrupowanie może podjąć próbę ratowania się, tworząc komitety wyborcze pod innym szyldem niż nazwa partii.

Natomiast zupełnie inaczej wygląda sytuacja podczas wyborów prezydentów miast. Po wprowadzeniu bezpośrednich wyborów prezydentami poszczególnych miast Pomorza Zachodniego często zostawali kandydaci bezpartyjni, startujący z własnych komitetów (z wyjątkiem Świnoujścia i Kołobrzegu). W Szczecinie pierwszym prezydentem wybranym bezpośrednio został M. Jurczyk, bezpartyjny, startujący z własnego komitetu, mimo że to koalicja SLD-UP zdobyła najliczniejszą reprezentację w RMS. Podobna sytuacja miała miejsce w 2010 roku – prezydentem został P. Krzystek, bezpartyjny (przed I turą zawiesił swoje członkostwo w PO RP, a przed ponownym głosowaniem zrezygnował z członkostwa w tej partii), startujący z własnego komitetu, choć to PO RP wprowadziła największą liczbę swoich przedstawicieli. Jedynie w 2006 roku prezydentem został kandydat partyjny, wspomniany P. Krzystek, który mimo że nie należał do żadnej partii, ubiegał się o ten urząd

z komitetu PO RP. W Koszalinie przez dwie pierwsze kadencje zwyciężał związany z PO RP M. Mikietyński, startując z własnego komitetu, a w 2010 roku prezydentem został kandydat partyjny, startujący z komitetu PO RP – P. Jedliński. W Stargardzie Szczecińskim przez trzy kadencje wygrywał S. Pajor. W 2002 roku startował z komitetu Platforma Samorządowa, który utworzyły PO RP, UW i SKL-RNP, w 2006 roku ubiegał się o reelekcję z komitetu PiS, natomiast w 2010 roku wystartował z własnego komitetu. W Kołobrzegu w 2002 roku prezydentem został H. Bieńkowski z UW, startujący z komitetu „CentroPrawica Razem”, który tworzyły PO RP, PiS oraz Wspólnota Samorządowa „Razem dla Kołobrzegu” (której twórcami była UW oraz była AWS), natomiast w latach 2006 oraz 2010 wybory prezydenckie wygrał J. Gromek, startujący z komitetu PO RP. Natomiast w Świnoujściu od 2002 roku w każdej kolejnej elekcji zwyciężał kandydat partyjny J. Żmurkiewicz, startujący w 2002 roku z komitetu SLD-UP, w 2006 roku z komitetu LiD, a w 2010 roku z komitetu SLD (Chrobak 2010a: 71–72; 2010e: 40–69; 2014d: 79–103; 2014e: 195–461).

Badając zwycięstwa kandydatów bezpartyjnych oraz partyjnych na urzędy prezydentów miast, można stwierdzić, że wyborcy bardziej niż szyldem partyjnym kierowali się osobą kandydata (należy jednak zaznaczyć, że gdy ugrupowanie polityczne wystawiło popularnego kandydata, to jak pokazuje m.in. przykład Świnoujścia, miał on bardzo duże szanse na zwycięstwo; trzeba przypomnieć, że w Świnoujściu, w którym większość głosujących mieszkańców miasta niezmiennie od elekcji z 1994 roku do Rady Miasta oraz od 2002 roku na prezydenta miasta wykazuje lewicowe preferencje polityczne; lewica wygrywa elekcje zarówno do Rady Miasta, jak i na prezydenta miasta). Natomiast odwrotnie sytuacja wyglądała w wyborach do rad miast, gdyż tam wyborcy bardziej zwracali uwagę na nazwę ugrupowania oraz zajmowane przez kandydata miejsce na liście niż na samego pretendenta. Mogło to być spowodowane faktem, iż kandydatów na prezydenta jest zdecydowanie mniej i najczęściej są to osoby znane mieszkańcom miasta, a także ze względu na wspomnianą dominację kampanii prezydenckiej łatwiej jest ich poznać. Natomiast kandydaci na radnych są mniej rozpoznawalni niż pretendenci do prezydenckiego fotela ze względu na ich dużą liczbę, dlatego wyborcy mają trudności z poznaniem ich wszystkich (Chrobak 2014e: 195–461).

Rezultat analizy zmiany poziomu frekwencji

Po przeanalizowaniu poziomu frekwencji wyborczej na obszarze Pomorza Zachodniego należy stwierdzić, że łączna frekwencja do rad powiatów była najwyższa w odniesieniu do innych szczebli samorządu terytorialnego. Natomiast drugie co do wielkości było zainteresowanie wyborami do SWZ. Ponadto zarówno łączna frekwencja do rad powiatów, jak i frekwencja do SWZ nie wykazywały w poszczególnych elekcjach dużego zróżnicowania. Łączne zainteresowanie wyborami do rad powiatów wahało się od 47,64 do 49,88%, natomiast frekwencja do SWZ wahała się w przedziale od 43,60 do 45,95%. Z kolei zupełnie inaczej wyglądało zainteresowanie wyborami do rad miast prezydenckich. Frekwencja w nich była o wiele niższa. Pod względem niewielkiego zainteresowania wyborami we wszystkich miastach prezydenckich najniekorzystniej prezentują się wybory z 1994 roku. Wówczas to w Szczecinie zanotowano najniższą frekwencję ze wszystkich miast Pomorza Zachodniego (24,10%). W analizowanych miastach w odniesieniu do poszczególnych wyborów nastąpiły duże wahania frekwencji: w Szczecinie od 24,10 do 42,85%, w Koszalinie od 27,20 do 40,73%, w Świnoujściu od 31,60 do 45,76%, w Stargardzie Szczecińskim od 27,00 do 42,10% i w Kołobrzegu od 27,60 do 47,38% (na podstawie danych PKW; Chrobak

2014d: 106–109). Dane dotyczące frekwencji w wyborach w miastach prezydenckich, do rad powiatów oraz do SWZ z lat 1990–2010 znajdują się w tabeli 1.

Tabela 1

Zainteresowanie wyborami w miastach prezydenckich, do rad powiatów oraz do SWZ w latach 1990–2010 (w %)

Wybory	Lata						Średnia
	1990	1994	1998	2002	2006	2010	
RMSa	39,90	24,10	38,65	32,15	42,85	37,45	35,85
PMS lb	-----	-----	-----	32,15	42,86	37,45	37,48
PMS II	-----	-----	-----	31,81	32,85	25,82	30,16
RMKc	36,08	27,20	39,33	35,99	38,81	40,73	36,35
PMK ld	-----	-----	-----	35,99	38,31	40,73	38,34
PMK II	-----	-----	-----	-----	-----	31,48	31,48
RMŚe	41,10	31,60	40,86	40,46	45,76	45,54	40,88
PMŚ lf	-----	-----	-----	40,47	45,76	45,54	43,92
PMŚ II	-----	-----	-----	39,63	-----	-----	39,63
RMSSg	42,10	27,00	39,21	31,35	36,07	37,83	35,59
PMSS lh	-----	-----	-----	31,34	36,07	37,83	35,08
PMSS II	-----	-----	-----	27,43	27,58	-----	27,50
RMKOi	38,11	27,60	41,36	38,76	43,56	47,38	39,46
PMKO lj	-----	-----	-----	38,76	43,56	47,38	43,23
PMKO II	-----	-----	-----	33,71	40,08	34,97	36,25
RPK	-----	-----	47,79	48,69	47,64	49,88	48,70
SWZI	-----	-----	44,77	43,60	45,57	45,95	44,97

^a Rada Miasta Szczecina; ^b Prezydent Miasta Szczecina – I tura głosowania; ^c Rada Miasta Koszalina; ^d Prezydent Miasta Koszalina – I tura głosowania; ^e Rada Miasta Świnoujścia; ^f Prezydent Miasta Świnoujścia – I tura głosowania; ^g Rada Miasta Stargardu Szczecińskiego; ^h Prezydent Miasta Stargardu Szczecińskiego – I tura głosowania; ⁱ Rada Miasta Kołobrzegu; ^j Prezydent Miasta Kołobrzegu – I tura; ^k rady powiatów; ^l SWZ.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Dziennik Urzędowy Województwa Szczecińskiego, nr 15, poz. 212, z 28 maja 1990 roku; Załącznik nr 3 do Obwieszczenia Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Koszalinie z dnia 28 maja 1990 roku; Obwieszczenie Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Koszalinie z dnia 28 maja 1990 roku; Dziennik Urzędowy Województwa Szczecińskiego, poz. 65, nr 8 z 21 czerwca 1994 roku; Dziennik Urzędowy Województwa Koszalińskiego, poz. 52, nr 13 z 5 lipca 1994 roku; Dz.U. 1998, nr 131, poz. 861; Dz.U. 2002, nr 190, poz. 1593; na podstawie danych PKW.

Po przeanalizowaniu frekwencji wyborczej w latach 1990–2010 można przyjąć założenie, że im niższe są zainteresowanie wyborami, to o wyniku głosowania decydują tzw. żelazne elektoraty poszczególnych formacji politycznych. Jednak trudno jest jednoznacznie stwierdzić, jaki wpływ na wyniki wyborów samorządowych w omawianych miastach miała niska frekwencja wyborcza.

Efekt badań zainteresowania mediów lokalnych wyborami samorządowymi

Po przeanalizowaniu zainteresowania mediów lokalnych poszczególnymi kampaniami wyborczymi do władz samorządowych oraz przebadaniu, na czym głównie koncentrowała się ich uwaga, można wyróżnić trzy okresy.

Pierwszy obejmuje dwie pierwsze elekcje, z lat 1990 i 1994. Wówczas bezpośrednio wybieraliśmy tylko przedstawicieli do rad poszczególnych gmin, co siłą rzeczy powodowało, że cała uwaga mediów i wyborców skupiała się na pretendentach do foteli radnych. Istniejące w tym czasie sejmiki samorządowe województw nie koncentrowały na sobie uwagi wyborców, gdyż wybory do nich odbywały się na zasadzie pośredniej, polegającej na tym, iż to poszczególne rady gmin oddelegowywały do nich swoich przedstawicieli. Także sztaby wyborcze poszczególnych komitetów koncentrowały się na eksponowaniu swoich kandydatów do rady miasta. Najczęstszymi materiałami wyborczymi wykorzystywanymi w czasie kampanii były ulotki oraz plakaty. Należy zaznaczyć, że każdy z kandydatów wykonywał swoje ulotki (szata graficzna itp.) według własnego pomysłu. Innym sposobem zwrócenia na siebie uwagi były spotkania z wyborcami, najczęściej w formie festynów. Wówczas mieszkańcy miasta mieli okazję porozmawiać z kandydatami (Chrobak 2014e: 53–138).

Sytuacja nieznacznie się zmieniła po reformie administracyjnej z 1999 roku. Wówczas to wybory na trzecią kadencję samorządu (które odbyły się w 1998 roku, ale według nowego podziału administracyjnego kraju) rozszerzyły się o bezpośrednie wybory do rad reaktywowanych powiatów oraz do sejmików wojewódzkich, w miejsce pośrednich wyborów do sejmików samorządowych. Mimo że w Szczecinie wybieraliśmy swoich przedstawicieli zarówno do Rady Miasta Szczecina (RMS), jak i do SWZ, to główna uwaga mediów nadal była skupiona na kandydatach do RMS, o czym świadczyła liczba poświęconych im artykułów prasowych. Jednak należy podkreślić, że mimo iż elekcja do władz miejskich Szczecina koncentrowała na sobie główną uwagę lokalnej prasy, to w odniesieniu do kolejnych wyborów do SWZ lokalna prasa pierwszym wyborom do Sejmiku poświęciła najwięcej miejsca. Zapewne było to spowodowane tym, że były to pierwsze bezpośrednie wybory (Chrobak 2014e: 139–194).

Diametralna zmiana nastąpiła podczas elekcji w 2002 roku, kiedy wprowadzono bezpośrednie wybory wójtów, burmistrzów oraz prezydentów miast. Wówczas jeszcze nie było wiadomo, w którą stronę skieruje się zainteresowanie lokalnej prasy. Odpowiedź stała się możliwa zaraz po zakończeniu elekcji. Okazało się, że atrakcyjniejsi dla lokalnych mediów byli kandydaci na prezydenta Szczecina niż do RMS czy SWZ. Oczywiście podczas pierwszych tego typu wyborów można było założyć, że media zainteresowały się bezpośrednimi wyborami prezydenta miasta ze względu na tę nową formę elekcji. Także komitety wyborcze starały się najbardziej wyeksponować swoich kandydatów na prezydenta Szczecina. Część komitetów, jak komitet Teresy Lubińskiej czy Andrzeja Łuszczewskiego, powstała wokół kandydata na prezydenta miasta (Chrobak 2014e: 195–461).

Zaczęły się także zmieniać techniki promocji oraz reklamy politycznej stosowane podczas prowadzenia kampanii wyborczych. Od tego czasu możemy powiedzieć, że nastąpiła profesjonalizacja kampanii wyborczych. Część komitetów zaczęła ujednociać swoje materiały wyborcze, aby kolorystyką czy szatą graficzną kojarzyły się z danym komitetem. Wówczas ich kandydaci nie mogli tworzyć materiałów wyborczych wedle własnego uznania. W ten sposób postępowały komitety Wspólnota 2002, POPiS dla Szczecina (choć za zgodą władz partyjnych w Warszawie dopuszczono u niektórych kandydatów pewne

odstępstwa od przyjętego szablonu, chodzi m.in. o ulotki A. Litwińskiego oraz A. Przewody czy Teresy Lubińskiej. Jednak najlepiej pod tym względem wypadł komitet SLD-UP. Oprócz pełnego ujednoczenia materiałów wyborczych ostatnia strona każdej ulotki poszczególnych pretendentów do Rady Miasta była poświęcona kandydatowi na prezydenta Szczecina. Ujednoczenie materiałów wyborczych miało m.in. spowodować, aby nie tylko sam kandydat, ale także szyld ugrupowania od razu był widoczny dla wyborcy. Chodziło o to, żeby w pierwszej kolejności reklamować partię lub komitet wyborczy, a dopiero potem poszczególnych kandydatów (Chrobak 2010a: 68; 2014e: 53–461).

Aby zobaczyć, czy tak duże zainteresowanie lokalnych mediów wyborami prezydenta Szczecina nie było spowodowane faktem, że były to pierwsze bezpośrednie wybory głowy miasta, należało poczekać do kolejnej elekcji samorządowej. W 2006 roku mieliśmy znacznie czytelniejszy obraz sytuacji. Wtedy to nie tylko głównie media były skoncentrowane na kampanii do prezydenckiego fotela, gdyż co ważniejsze, skupione na niej były także sztaby poszczególnych komitetów wyborczych. W tym momencie wybory do Rady Miasta przeszły na drugi plan. Starano się, aby to kandydat na prezydenta Szczecina stał się tzw. lokomotywą wyborczą dla poszczególnych komitetów i ich list do RMS. Jednak nie wszystkim komitetom to się udało. Wydaje się, że tak zdefiniowane zadanie wykonał J. Piechota oraz w mniejszym stopniu T. Lubińska, natomiast w przypadku P. Krzystka sytuacja była odwrotna, gdyż to komitet okazał się jego lokomotywą wyborczą. Świadczył o tym fakt, iż w przypadku J. Piechoty jego poparcie było znacznie większe niż komitetu LiD, w przypadku T. Lubińskiej poparcie jej było podobne do notowań PiS, a poparcie deklarowane dla P. Krzystka było o wiele mniejsze niż poparcie odnotowywane przez PO RP (Chrobak 2008d: 35–37; 2014e: 53–461).

W 2006 roku wszystkie liczące się komitety wyborcze, jak PO RP, PiS czy LiD, prowadziły już w pełni profesjonalne kampanie wyborcze. Należy podkreślić, że komitety, zwłaszcza dużych partii politycznych, prowadzenie kampanii w dużym stopniu oparły na organizowaniu konferencji prasowych swoich kandydatów na prezydenta, podczas których omawiano poszczególne punkty programu, a niekiedy krytycznie odnoszono się do działań konkurentów. Mówiąc o reklamie wyborczej, należy zauważyć, że mieliśmy szeroko rozwiniętą reklamę: wizualną (ulotki, plakaty, reklamę wielkopowierzchniową na billboardach, specjalne plakaty umieszczane na środkach komunikacji miejskiej, banery oraz reklamę w prasie, a także w specjalnie wydawanych z tej okazji przez niektóre komitety broszurach informacyjnych, przypominających wyglądem lokalne dzienniki), audiowizualną i audytywną (zamieszczano spoty wyborcze w lokalnej telewizji oraz radiu) oraz interaktywną (komitety, partie polityczne, a zwłaszcza poszczególni kandydaci na prezydenta tworzyli strony www, na których zamieszczali informacje na swój temat, jak: życiorys, opis działalności zawodowej, oraz politycznej, program, zdjęcia, spoty wyborcze itp.). Na szeroką skalę prowadzono marketing bezpośredni, polegający na rozsyłaniu ulotek wyborczych za pomocą poczty tradycyjnej (metoda ta była stosowana już w 2002 roku) oraz poczty elektronicznej. Szeroko wykorzystywana była także sprzedaż osobista (oprócz tradycyjnego organizowania festynów czy konwencji wyborczych, podczas których wyborcy mieli możliwość osobistego kontaktu i rozmowy z kandydatem, poszczególni pretendenci prowadzili tzw. kampanię od drzwi do drzwi, osobiście odwiedzając wyborców w ich domach i wręczając im swoje ulotki; ewentualnie w zastępstwie kandydatów ulotki były roznoszone przez członków komitetów wyborczych lub osoby przez nich wynajęte). W stosunku do 2002 roku bardzo szeroko rozwinęło się także wręczanie różnego rodzaju gadżetów wyborczych, od tradycyjnych

już długopisów czy kalendarzyków, po cukierki, pudełka zapalek, chusteczki higieniczne, magnesy na sprzęt AGD, broszki, otwieracze do butelek itp. Każdy z gadżetów był odpowiednio oznakowany, aby kojarzył się z konkretnym komitetem oraz kandydatem (Chrobak 2007: 215–216; 2008d: 46–49; 2010a: 68; 2014e: 53–461).

Zarówno pod względem zainteresowania mediów, jak i technik promocji oraz reklamy politycznej wykorzystywanych do prowadzenia kampanii wyborczych elekcja z roku 2010 niewiele różniła się od tej z 2006 roku. Uwaga mediów i poszczególnych sztabów wyborczych skoncentrowana była głównie na pretendentach do fotela prezydenta miasta. Kandydaci do Rady Miasta pozostali na planie drugim, natomiast do SWZ na dalekiej, trzeciej pozycji. To kandydaci na prezydenta nadawali ton tej kampanii. To rywalizacja między poszczególnymi kandydatami do najwyższego urzędu w mieście koncentrowała na sobie uwagę lokalnych mediów. Warto zaznaczyć, że jeszcze większemu wzmocnieniu uległa kampania w Internecie. Kandydaci, poza posiadaniem strony www, zaczęli wykorzystywać na szeroką skalę portale społecznościowe, jak np. Facebook (Chrobak 2014e: 317–461).

W tym miejscu należy także stwierdzić, że w wyniku analizy zainteresowania mediów lokalnych wyborami nie zauważono, aby któryś z komitetów był nadmiernie faworyzowany. Większa liczba artykułów prasowych poświęconych niektórym komitetom najczęściej była wynikiem prowadzenia przez nie aktywniejszej kampanii wyborczej od konkurentów, co powodowało większe zainteresowanie mediów (Chrobak 2014e: 53–461; na temat analizy znaczenia mediów w kampanii wyborczej w 2010 roku zob. szerzej: Chrobak 2011a: 190–221; 2012a: 139–156; 2014b: 93–115).

Wynik analizy zmiany technik promocji politycznej

Analizując poszczególne kampanie wyborcze, można stwierdzić, że od momentu wprowadzenia bezpośrednich wyborów na prezydentów to kampania do najwyższego urzędu w mieście zdominowała każdą kolejną elekcję. Nie można się temu dziwić, gdyż prezydent miasta zarówno zarządza nim, jak i reprezentuje jego interes na zewnątrz, dzięki czemu partia, obsadzając ten urząd oraz posiadając większość w radzie miasta, może spokojnie sprawować władzę w mieście. Jak się okazało, bezpośredni wybór głowy miasta (poprzez uniezależnienie prezydenta od woli radnych) nie tylko miał wpływ na sposób sprawowania władzy samorządowej w mieście, ale zupełnie zmienił sposób prowadzenia kampanii wyborczej, a co za tym idzie, miał olbrzymi wpływ na wybór radnych do RMS (Chrobak 2014e: 53–461).

Podsumowując techniki promocji politycznej wykorzystywane w prowadzeniu kampanii wyborczych, należy podkreślić, że we wszystkich kampaniach posługiwano się ulotkami oraz plakatami, z tą różnicą, że od 2002 roku większość, a od 2006 roku wszystkie komitety wyborcze zaczęły stosować ujednoliconą szatę graficzną oraz kolorystyczną. Także od samego początku komitety wyborcze organizowały festyny czy konwencje wyborcze, podczas których wyborcy niejednokrotnie mieli możliwość porozmawiania z poszczególnymi kandydatami. Od 1998 roku, a zwłaszcza od 2002, komitety zaczęły rozdawać różnego rodzaju gadżety wyborcze. Także od tego roku zaczęto stosować reklamę wielkopowierzchniową na billboardach, triformach, diapazonach itp. Od 2002 roku, a zwłaszcza od 2006, sztaby na szeroką skalę zaczęły organizować cykliczne konferencje prasowe. Od 2002, a zwłaszcza od 2006 roku zaczęto wykorzystywać reklamę w Internecie. W 2002 roku pojawiło się także rozsyłanie ulotek za pomocą poczty tradycyjnej oraz elektronicznej, co w 2006 roku było już wykorzystywane na masową skalę. Patrząc pod względem

największej ilości zmian w technikach promocji politycznej stosowanych w prowadzeniu kampanii, to najbardziej przełomową była kampania z 2002 roku (Chrobak 2014e: 53–461; 2010a: 68,74; 2008d: 46–49).

Jednak obserwując coraz większą liczbę różnego rodzaju reklam wyborczych, wydaje się, że wybory coraz bardziej przekształcają się w „konkurs piękności”, polegający na rywalizacji, który z kandydatów do rady miasta będzie miał więcej plakatów, billboardów itp. A przy tym programy wyborcze u części kandydatów do rady miasta zostają sprowadzone do haseł. Możliwe, że dzieje się tak dlatego, iż jak wspomniano, główne zainteresowanie kampanii koncentruje się na kandydatach do urzędu prezydenta miasta.

Uwagi końcowe

Od utworzenia samorządu terytorialnego w 1990 roku do elekcji z 2010 roku wśród mieszkańców Pomorza Zachodniego zaszła trzykrotnie zmiana preferencji wyborczych odnośnie do elekcji samorządowych. Pierwsza zmiana nastąpiła podczas pierwszych wyborów samorządowych w 1990 roku, kiedy to zwycięstwo odniosły komitety związane z OKP i Solidarnością. Wówczas dotkliwą porażkę ponieśli lewicowe komitety zakładane przez polityków związanych z SdRP, spadkobierczynią PZPR. Przypomnijmy, że samorząd terytorialny zastąpił system rad narodowych, podporządkowanych PZPR.

Druga zmiana nastąpiła w 1994 roku. Wówczas przez trzy kolejne elekcje, w latach 1994, 1998 oraz 2002, w większości miast prezydenckich, a także od 1998 roku w wyborach do rad powiatów i SWZ zwyciężała lewica, pod postacią SLD lub koalicji SLD-UP. Jednak w tym miejscu należy podkreślić, że pierwsze bezpośrednie wybory prezydentów miast w 2002 roku nie były dla lewicy tak korzystne, jak do rad miast.

Ostatnia zmiana preferencji wyborczych nastąpiła w 2006 roku, kiedy to na pozycję lidera wysunęła się PO RP. Na drugim miejscu znalazł się PiS, natomiast formacje lewicowe, głównie SLD (choć należy pamiętać o istnieniu w 2006 roku szerszej koalicji lewicowej – SLD + SdPL + PD + UP – LiD), utrzymują się na trzeciej lokacie. Na tym tle wyjątek stanowi Świnoujście, gdzie niezmiennie dużym poparciem cieszy się lewica, co przekłada się zarówno na wyniki wyborów prezydenta miasta, jak i do rady miasta. Wybiegając poza badany okres, tj. do lat 1990–2010, należy zaznaczyć, że zachwianie dominacji PO RP nastąpiło podczas elekcji w 2014 roku.

W pierwszym dwudziestoleciu istnienia III RP w czasie kolejnych kampanii wyborczych zmieniały się techniki promocji politycznej oraz zainteresowanie mediów lokalnych poszczególnymi kampaniami wyborczymi. W latach 1990–1994 uwaga mediów skupiona była na wyborach do rad gmin, gdyż tylko tam odbywały się bezpośrednie wybory. W 1998 roku, mimo że media lokalne nadal skoncentrowane były na kampanii wyborczej do rad gmin, to jednak poświęciły dużo miejsca pierwszym bezpośrednim wyborom do SWZ. Warto zaznaczyć, że w kolejnych elekcjach wybory do SWZ nie przyciągały już tak bardzo uwagi mediów. Natomiast mniejsze zainteresowanie było wyborami do rad powiatów. Z kolei od momentu wprowadzenia bezpośrednich wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w 2002 roku to właśnie te wybory niezmiennie cieszą się największym zainteresowaniem mediów lokalnych, sprowadzając kampanię do rady miasta na drugi plan. Należy zaznaczyć, że również poszczególne formacje polityczne główne wysiłki koncentrują na kandydacie na prezydenta miasta, a nie na pretendentach do rady miasta czy SWZ.

Natomiast patrząc pod względem wyborów zarówno samorządowych, jak i parlamentarnych, na prezydenta RP czy do Parlamentu Europejskiego, to do roku 2005 największą

popularnością na Pomorzu Zachodnim cieszyli się lewicowi kandydaci, a od 2005 roku największe poparcie odnotowuje się dla PO RP.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie terytorialnym, Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku Ordynacja wyborcza do rad gmin, Dz.U. 1990, nr 16, poz. 96.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym, Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa, Dz.U. 1998, nr 91, poz. 576.

Ustawa z dnia 16 lipca 1998 roku – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Dz.U. 1998, nr 95, poz. 602.

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 roku o wejściu w życie ustawy o samorządzie powiatowym, ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o administracji rządowej w województwie, Dz.U. 1998, nr 99, poz. 631.

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 roku o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603.

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 roku o zmianie ustaw: o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie województwa, o administracji rządowej w województwie oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. 2001, nr 45, poz. 497.

Ustawa z 20 czerwca 2002 roku O bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta, Dz.U. 2002, nr 113, poz. 984; nr 127, poz. 1089.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 listopada 1990 roku o wynikach głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 25 listopada 1990 roku, Dz.U. 1990, nr 83, poz. 483.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 10 grudnia 1990 roku o wynikach ponownego głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1990, nr 85, poz. 499 i 500.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 31 października 1991 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 roku, M.P. 1991, nr 41, poz. 288.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 30 października 1991 roku o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 roku, M.P. 1991, nr 41, poz. 287.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 września 1993 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dnia 19 września 1993 roku, M.P. 1993, nr 50, poz. 470.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 września 1993 roku o wynikach do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 19 września 1993 roku, M.P. 1993, nr 50, poz. 471.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 września 1997 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dnia 21 września 1997 roku, M.P. 1997, nr 64, poz. 620.

- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 września 1997 roku o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 września 1997 roku, M.P. 1997, nr 64, poz. 621.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 października 2000 roku o wynikach głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 8 października 2000 roku, Dz.U. 2000, nr 85, poz. 952.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 roku, Dz.U. 2001, nr 109, poz. 1186.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 roku o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 roku, Dz.U. 2001, nr 109, poz. 1187.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 listopada 2002 roku w sprawie wyników wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast przeprowadzonych na obszarze kraju w dniu 27 października 2002 roku oraz w dniu 10 listopada 2002 roku, Dz.U. 2002, nr 190, poz. 1593.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2005 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 roku, Dz.U. 2005, nr 195, poz. 1626.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2005 roku o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 roku, Dz.U. 2005, nr 195, poz. 1627.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 10 października 2005 roku o wynikach głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 9 października 2005 roku, Dz.U. 2005, nr 200, poz. 1647.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 24 października 2005 roku o wynikach ponownego głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2005, nr 208, poz. 1739.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 roku o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 roku, Dz.U. 2007, nr 198, poz. 1438.
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 października 2007 roku o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 października 2007 roku, Dz.U. 2007, nr 198, poz. 1439.
- Obwieszczenie o wynikach wyborów do Rady Miejskiej w Koszalinie w 5 okręgach wyborczych wybierano 45 radnych. Załącznik nr 3 do Obwieszczenia Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Koszalinie z dnia 28 maja 1990 roku.
- Obwieszczenie Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Koszalinie z dnia 28 maja 1990 roku.
- Obwieszczenie Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego w Szczecinie z dnia 28 maja 1990 roku w sprawie wyników głosowania i wyników wyborów do rad gmin na obszarze województwa, Dziennik Urzędowy Województwa Szczecińskiego, 1990, nr 15, poz. 212.
- Obwieszczenia Wojewódzkiego Komisarza Wyborczego z dnia 20 czerwca 1994 roku o wynikach głosowania i wynikach wyborów do rad gmin na obszarze województwa koszalińskiego, Dziennik Urzędowy Województwa Koszalińskiego, 1994, poz. 52, nr 13.

Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborcza: województwo koszalińskie, Państwowa Komisja Wyborcza, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Wybory do rad gmin 19 VI 1994. Statystyka wyborcza: województwo szczecińskie, Państwowa Komisja Wyborcza, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. I: Statystyka wyborów, Państwowa Komisja Wyborcza, Warszawa.

Wybory samorządowe 11 października 1998 roku, cz. II: Wyniki głosowania i wyniki wyborów, t. 16: Województwo zachodniopomorskie, Państwowa Komisja Wyborcza, Warszawa.

MONOGRAFIE, PRACE ZBIOROWE I ARTYKUŁY

Chrobak P. 2006, *Wybory parlamentarne 2005 w okręgu szczecińskim oraz prezydenckie 2005 w województwie zachodniopomorskim*, w: *Kronika Szczecina 2005*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.

Chrobak P. 2007, *Wybory samorządowe w 2006 roku w Szczecinie*, w: *Kronika Szczecina 2006*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.

Chrobak P. 2008a, *Wokół wyborów parlamentarnych w 2007 roku w województwie zachodniopomorskim*, „Przegląd Zachodniopomorski”, z. 3.

Chrobak P. 2008b, *Wybory parlamentarne 2001 w okręgu szczecińskim w świetle „Kuriera Szczecińskiego”*, w: *Media masowe w oddziaływaniu na rozwój regionu*, red. J. Kania, „Pedagogium”, Wydawnictwo OR TWP w Szczecinie, Koszalin–Szczecin.

Chrobak P. 2008c, *Wybory parlamentarne w 2007 roku w okręgu szczecińskim*, w: *Kronika Szczecina 2007*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.

Chrobak P. 2008d, *Wybory samorządowe w 2006 roku w Szczecinie oraz do Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego*, „Przegląd Zachodniopomorski”, z. 1.

Chrobak P. 2010a, *Polska scena wyborcza w kraju i regionie zachodniopomorskim w latach 1989–2007*, w: *Samorząd Województwa – narodziny i zasady funkcjonowania. Doświadczenia województwa zachodniopomorskiego 1998–2008*. „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Szczecinie”, z. 1.

Chrobak P. 2010b, *Preferencje wyborcze mieszkańców Pomorza Zachodniego w III RP*, w: *Dziesięć lat województwa zachodniopomorskiego (1999–2008)*, red. L. Bąbolewski, K. Kozłowski, Książnica Pomorska im. S. Staszica w Szczecinie, Szczecin.

Chrobak P. 2010c, *Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku w Szczecinie*, w: *Kronika Szczecina 2009*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.

Chrobak P. 2010d, *Wybory do Parlamentu Europejskiego w okręgu nr 13 na tle kraju*, „Przegląd Zachodniopomorski”, z. 2.

Chrobak P. 2010e, *Wybory samorządowe w województwie zachodniopomorskim w latach 1998–2006 na tle kraju*, „Przegląd Zachodniopomorski”, z. 1.

Chrobak P. 2011a, *Kampanie wyborcze w szczecińskich dziennikach – rok 2010*, w: *Media lokalne w Szczecinie*, red. J. Kania, R. Cieślak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.

- Chrobak Piotr. 2011b, *Wybory prezydenta RP oraz władz samorządowych w Szczecinie w 2010 roku*, w: *Kronika Szczecina 2010*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.
- Chrobak P. 2011c, *Wybory samorządowe w Szczecinie w latach 1990–2010*, w: *Pierwsze dwadzieścia lat demokratycznego samorządu w Szczecinie (1990–2010)*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.
- Chrobak P. 2012a, *Paralelizm polityczny mediów lokalnych w Świnoujściu i Gryficach w pierwszej połowie 2012 roku*, „Edukacja Humanistyczna”, nr 2.
- Chrobak P. 2012b, *Preferencje polityczne mieszkańców Pomorza Zachodniego w referendum akcesyjnym do Unii Europejskiej w 2003 roku oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 roku na tle kraju*, w: *Od polonizacji do europeizacji Pomorza Zachodniego*, red. M. Machalek, J. Macholak, E. Włodarczyk, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Uniwersytet Szczeciński, Archiwum Państwowe w Szczecinie, Wydawnictwo Kadruk, Warszawa–Szczecin.
- Chrobak P. 2012c, *Wybory Prezydenta RP w 2010 roku w kraju i województwie zachodniopomorskim*, „Przegląd Zachodniopomorski”, z. 1.
- Chrobak P. 2013a, *Rola i znaczenie wyborów oraz referendum we współczesnej demokracji*, „Edukacja Humanistyczna”, z. 2.
- Chrobak P. 2013b, *Wybory prezydenta RP w latach 1990–2010*, w: *Suweren, zwierzchnik, reprezentant państwa. Głowa państwa w polskiej współczesnej refleksji politycznej*, red. R. Ptaszyński, T. Sikorski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Chrobak P. 2014a, *Edmund Runowicz – samorządowiec i prezydent Miasta Szczecin w latach 2001–2002*, w: *Prezydenci polskiego Szczecina*, red. K. Kozłowski, P. Chrobak, Z. Pacała, Szczecińskie Towarzystwo „Pogranicze”, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.
- Chrobak P. 2014b, *Paralelizm polityczny mediów lokalnych w Koszalinie w pierwszej połowie 2013 roku*, w: *Media koszalińskie w umacnianiu tożsamości lokalnej*, red. J. Kania, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- Chrobak P. 2014c, *Władysław Lisewski – opozycjonista, prezydent Szczecina, wojewoda szczeciński i zachodniopomorski*, w: *Prezydenci polskiego Szczecina*, red. K. Kozłowski, P. Chrobak, Z. Pacała, Szczecińskie Towarzystwo „Pogranicze”, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.
- Chrobak P. 2014d, *Wybory samorządowe w 2010 roku w województwie zachodniopomorskim – ze szczególnym uwzględnieniem Szczecina*, „Przegląd Zachodniopomorski”, z. 1.
- Chrobak P. 2014e, *Wybory samorządowe w Szczecinie na tle Pomorza Zachodniego w latach 1990–2010. Preferencje wyborcze mieszkańców regionu zachodniopomorskiego*, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.
- Chrobak P. 2014f, *Wybory samorządowe w Szczecinie w latach 1990–2010*, w: *Kronika Szczecina 2013*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

www.pkw.gov.pl

ANALYSIS OF THE LOCAL GOVERNMENT ELECTIONS IN WEST POMERANIA IN THE YEARS 1990–2010

SUMMARY The article analyzes the voting preferences of the inhabitants of Western Pomerania in the years 1990–2010 during the local government elections from the political science perspective. The author presents the development of voting behavior in five cities of the region ruled by presidents since the establishment of local government in 1990. Then, from the election of 1998, the analysis has been extended by the results of the elections to the district councils and the West Pomeranian Regional Assembly. Since the elections of 2002, the study includes the results of the direct election of presidents. In order to better understand the process of changes in political preferences and the peculiarity of the West Pomerania region, the article presents also the overview of parliamentary elections and Presidential elections.

In addition, the article examines changes in voting turnout and analyzes media coverage of local government elections. The article includes the study of which elections – the city council, president of the city or to the West Pomeranian Regional Assembly – achieved the greatest interest of the media. At the end, the author analyzes the changes that have occurred in political marketing in the first two decades of existence of the Third Republic.

KEYWORDS LOCAL
GOVERNMENT ELECTIONS,
THE PARTY SYSTEM OF
THE REPUBLIC OF POLAND,
PARLIAMENTARY ELECTIONS

